

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО «ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БІЗНЕСУ І ФІНАНСІВ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ, СТРАХУВАННЯ ТА
ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ

МЕТОДИКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю
(D2) «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»

Кам'янець-Подільський
2026

УДК 001.89 (075)

Укладач:

Віталій ЛАВРУК

доктор економічних наук, професор кафедри
фінансів, банківської справи, страхування
та електронних платіжних систем

Рецензенти:

Володимир ЛИСАК

*кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

Інна ЦВІГУН

*доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку, оподаткування
та технологій електронного бізнесу
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»*

Рекомендовано до друку науково-методичною радою

*Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»
протокол №5 від «27» травня 2026 р.*

Лаврук В.В.

Методика наукових досліджень [Текст] : методичні рекомендації до практичних занять (для здобувачів ОС «магістр» другого (магістерського) рівня за спеціальністю D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»). – Кам'янець-Подільський, 2026. – 78 с.

Методичні рекомендації до практичних занять систематизують фундаментальні положення навчальної дисципліни «Методика наукових досліджень». Головна мета видання полягає у формуванні системи базових компетентностей та фахових знань, що є підґрунтям для концептуального розуміння й аналізу широкого спектра актуальних проблем у межах зазначеної галузі.

У методичних вказівках детально висвітлено прикладні аспекти методології наукового пошуку, а також технологічні та організаційні засади дослідницької діяльності магістрантів. Особливу увагу акцентовано на алгоритмах обґрунтування об'єктів наукового аналізу, детермінації етапів дослідження та диференціації форм організації наукового процесу. Такий підхід сприяє розбудові міцного теоретико-практичного фундаменту для забезпечення ефективності та кваліфікованого виконання наукових розвідок як у межах освітнього процесу у закладі вищої освіти, так і в подальшій професійній діяльності. Окрім того, предметом вивчення виступають інструментальні засади теорії методу, стратегії методичного забезпечення та функціональні компоненти науково-дослідної роботи, охоплюючи траєкторію розвитку дослідника від студентських наукових гуртків до підготовки дисертаційних робіт в аспірантурі.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Програма навчальної дисципліни	9
Методичні рекомендації щодо практичних занять	19
Тема 1. Методологія: сутність, зміст, поняття	19
Тема 2. Проблеми наукового пізнання в історії філософії	21
Тема 3. Діалектичні та логічні основи наукового пізнання	22
Тема 4. Специфіка наукового пізнання.....	24
Тема 5. Концептуальні основи наукового знання	26
Тема 6. Зміст та структура процесу наукового дослідження.....	27
Тема 7. Основні етапи та форми процесу наукового дослідження	27
Тема 8. Рівні та методи наукового дослідження	28
Тема 9. Організація науково-дослідної роботи магістрів	28
Тема 10. Оформлення результатів наукових досліджень та їх впровадження в практику	29
Організація індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти	31
Критерії оцінювання	37
Глосарій	41
Перелік рекомендованих джерел.....	75

ВСТУП

У контексті сучасних глобальних трансформацій та нагальної потреби у розв'язанні стратегічних соціально-економічних викликів, роль наукового знання набуває визначального значення. Ефективність поступу держави в технічній, економічній, соціальній та політичній сферах безпосередньо корелює зі станом і динамікою її наукового потенціалу.

З огляду на це, актуальні реалії зумовлюють високу планку вимог до системи вищої освіти та рівня наукової компетентності сучасного фахівця. Останній має позиціонуватися як суб'єкт, здатний до свідомої орієнтації в динамічному інформаційно-науковому дискурсі та самостійної інтерналізації провідних світоглядних парадигм. Концептуальне осмислення інноваційних феноменів та здатність до їхнього практичного розв'язання є неможливими без ґрунтовної асиміляції понятійно-категоріального апарату та внутрішньої логіки наукового процесу.

Виходячи з вищевикладеного, констатується об'єктивна необхідність модернізації освітнього процесу у вищій школі. Це передбачає імплементацію високоефективних технологій організації науково-дослідницької діяльності здобувачів, що мають бути релевантними моделі їхньої майбутньої фахової реалізації. Такий підхід стимулює становлення особистості з розвиненим творчим мисленням, яка володіє здатністю до автономного вирішення складних наукових завдань, а також до здійснення науково-пізнавальної та викладацької діяльності на високому інтелектуальному рівні.

Фундаментальними складниками системи науково-методичної підготовки висококваліфікованого фахівця виступають архітектоніка та змістове наповнення освітнього процесу. Пріоритетне місце в цій структурі посідають варіативні форми науково-дослідної роботи здобувачів, а також комплекс дисциплін науково-методологічного спрямування. У межах їхньої синергетичної взаємодії здійснюється цілеспрямована векторна орієнтація процесу становлення дослідника. Творчий саморозвиток особистості при

цьому інтенсифікується шляхом інтеграції в освітнє середовище інноваційних моделей організації наукової діяльності, зокрема через функціонування науково-креативних хабів, дослідницьких лабораторій та спеціалізованих центрів.

Узагальнюючи викладене, зміст наукової підготовки майбутнього професіонала в системі вищої освіти варто інтерпретувати як складне комплексне новоутворення. Воно репрезентує діалектичну єдність навчально-пізнавальної та науково-прикладної діяльності, в основі якої детерміновано програмно-цільовий метод стратегічного планування та управління. Такий підхід забезпечує ефективну міждисциплінарну інтеграцію і, водночас, релевантно відображає сучасний рівень наукового прогресу та його внутрішню галузеву специфіку.

Процеси інтенсифікації освітнього процесу та стратегічне завдання щодо підвищення якості фахової підготовки висувають жорсткі вимоги до здатності здобувачів вищої освіти ефективно застосовувати методологію самоосвіти та здійснювати чітку навігацію у масивах наукової й технічної інформації. Водночас актуалізація творчого потенціалу магістрантів, що є невід'ємною умовою їхньої професійної спроможності, неможлива без опанування новітнього когнітивного інструментарію в галузі методології та алгоритмізації наукових розвідок. Київ З огляду на це, навчальна дисципліна «Методологія наукових досліджень» посідає ключове місце у структурі професійної підготовки фахівців другого (магістерського) рівня.

Фундаментальна мета вивчення курсу «Методологія наукових досліджень» полягає у формуванні цілісної системи знань щодо гносеологічних основ наукового пошуку, теоретико-методологічних засад дослідницького процесу, психологічних аспектів творчості та комплексного методичного забезпечення наукової діяльності. Викладання дисципліни охоплює повний цикл становлення науковця: від перших кроків у межах студентської науково-дослідної роботи до підготовки дисертаційних проєктів на рівні аспірантури.

Завдання навчальної дисципліни передбачають ґрунтовну теоретичну підготовку здобувачів з таких ключових аспектів:

- Концептуалізація понятійно-категоріального апарату: детермінація сутності базових дефініцій та категорій методології наукового пошуку.
- Методологія та алгоритмізація дослідницького процесу: опанування принципів системної організації та стратегічного планування науково-дослідних робіт.
- Об'єктно-предметна ідентифікація: обґрунтування критеріїв вибору об'єктів наукового аналізу та розроблення поетапних форм реалізації дослідження.
- Інструментарій наукового пізнання: вивчення типології методів пізнання, а також розвиток навичок практичного застосування теоретичних і емпіричних методів у межах конкретної наукової проблематики.
- Методичне проектування: засвоєння змісту та засадничих принципів розроблення авторських методик дослідження.
- Академічний менеджмент: специфіка організації та координації науково-дослідної діяльності магістрантів як суб'єктів наукового процесу.
- Філософсько-теоретичне підґрунтя: аналіз гносеологічних вимірів пізнання, місця гносеології в системі наукових знань, а також діалектики як цілісної системи законів, принципів та категорій.
- Епістемологічні особливості: виявлення специфічних рис наукового пізнання та інтеграція в дослідницьку практику парадигм синергетики й евристики.
- Процесуально-структурний аналіз: детермінація внутрішньої структури та змістових компонентів наукового процесу.
- Прогностика та гіпотетичне моделювання: формування навичок висунення та наукової верифікації дослідницьких гіпотез.
- Інноваційні технології дослідження: оволодіння сучасними інноваційними методами проведення наукових розвідок у поєднанні з традиційними науковими підходами.

- Комунікація та апробація результатів: засвоєння стандартів оформлення результатів наукової праці та механізмів їх подальшої імплементації у практичну діяльність.

- Ресурсне забезпечення та прагматичний аспект: організація інформаційного супроводу досліджень та методологія оцінювання економічної ефективності наукових розробок

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

- проблеми наукового пізнання в історії філософії;
- діалектичні та логічні основи наукового пізнання та його специфіку;
- основні етапи та форми процесу наукового дослідження;
- рівні та методи наукового дослідження.

вміти:

- вибирати об'єкти та методи наукового дослідження;
- здійснювати пошук та аналіз різноманітних джерел інформації;
- проводити наукові дослідження систем і процесів менеджменту;
- застосовувати сучасні методики та методичні прийоми у наукових дослідженнях;
- планувати та організовувати наукові експерименти;
- формувати опитувальні анкети;
- застосовувати автоматизовані системи обробки інформації у наукових дослідженнях;
- складати звіти з науково-дослідної роботи.

Теоретико-методологічне підґрунтя навчального матеріалу дисципліни базується на фундаментальних положеннях сучасної економічної теорії та менеджменту. Нормативно-правовий базис курсу охоплює положення Конституції України, чинного законодавства, а також відповідних актів державних інституцій та організацій. Програма розроблена з урахуванням пререквізитів, що передбачають володіння здобувачами базовими концептуальними знаннями з філософії, психології управління, загального

менеджменту та адміністрування.

Компетентності, сформовані в результаті вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень», становлять когнітивну основу для подальшого дипломного проєктування та підготовки магістерських робіт. Набутий інструментарій дозволяє здобувачам здійснювати кваліфікований науковий пошук на етапі завершення освітньо-кваліфікаційного рівня.

Опанування навчального контенту дисципліни спрямоване на інтенсифікацію загальноєкономічної підготовки магістрантів та розвиток у них навичок автономного науково-аналітичного опрацювання інформаційних масивів. Крім того, освітній процес передбачає комплексну теоретико-прикладну підготовку майбутніх фахівців у контексті імплементації методів наукового дослідження в операційну діяльність організацій різних типів та форм власності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Лекційні години	Практичні заняття
Тема 1. Методологія: сутність, зміст, поняття	1	
Тема 2. Проблеми наукового пізнання в історії філософії	1	2
Тема 3. Діалектичні та логічні основи наукового пізнання	1	1
Тема 4. Специфіка наукового пізнання	1	1
Тема 5. Концептуальні основи наукового знання	2	2
Тема 6. Зміст та структура процесу наукового дослідження. Проблема істини	2	2
Тема 7. Основні етапи та форми процесу наукового дослідження	2	2
Тема 8. Рівні та методи наукового дослідження	2	2
Тема 9. Організація науково-дослідної роботи магістрів	2	2
Тема 10. Оформлення результатів наукових досліджень та їх впровадження у практику	2	2
Всього	14	16

Тема 1. Методологія: сутність, зміст, поняття

У межах курсу здійснюється концептуальний аналіз багатогранності людської діяльності, яка диференціюється за функціональними векторами на пізнавальну (гносеологічну), спрямовану на генерацію нового знання; аксіологічну, що визначає ціннісно-орієнтаційні парадигми суб'єкта; та праксеологічну, орієнтовану на практичну реалізацію та перетворення дійсності. При цьому наука інтерпретується як детермінований результат та специфічна, вища форма когнітивної активності людини, що характеризується доказовістю та системністю.

Особлива увага приділяється аналізу фундаментальної ролі філософії у процесі обґрунтування та верифікації ключових проблем наукового пошуку. Здійснюється розгорнутий логіко-методологічний аналіз, що передбачає чітку ідентифікацію та диференціацію об'єкта, суб'єкта та предмета

наукового дослідження як базових елементів дослідницької архітектури. Окрім того, розкриваються змістове наповнення та внутрішня структура дисципліни, обґрунтовується її стратегічне значення для формування фахової елітної вертикалі: від фахівця та магістра до дослідника рівня аспірантури.

Тема 2. Проблеми наукового пізнання в історії філософії

Специфіка пізнавального ставлення людини до світу. Поняття гносеології і її місце в системі філософського знання. Особливості пізнання природної соціокультурної і духовної сфер. Проблема пізнання світу. Агностицизм і його основні різновиди. Проблеми наукового пізнання в філософії XVIII-XIX ст. Класична наука і філософська епістемологічна рефлексія. Споглядальна концепція пізнання. Принцип відображення (Локк, Гольбах). Діяльнісна концепція пізнання. Принцип конструктивізму (Кант, Фіхте). Гегелівська гносеологія. Принцип тотожності. Марксистська концепція пізнання. Принцип практики (Маркс, Енгельс). Некласична наука і філософська епістемологічна рефлексія. Неопозитивістська концепція пізнання (Мах, Авенаріус). Прагматична пізнавальна концепція (Ч. Пірс, У. Джемс, Дж. Дьюї). Проблеми теорії пізнання в філософії неотомізму (Веттер, Марітен). Феноменологія Гуссерля. Філософія і методологія соціальних наук Київ Специфіка соціального пізнання.

Тема 3. Діалектичні та логічні основи наукового пізнання

Діалектика в структурі наукового методу розглядається як фундаментальна система принципів, універсальних законів та категорій, що забезпечують концептуальну цілісність дослідження. В межах наукового пошуку категоріальний апарат діалектики виступає засобом теоретичного осмислення динамічних зв'язків об'єктивної реальності. Особлива роль відводиться фундаментальним принципам, серед яких визначальними є об'єктивність, всебічність розгляду та загальний взаємозв'язок явищ. Принципи розвитку, а також діалектична єдність історичного та логічного підходів дають змогу реконструювати генезис об'єкта дослідження та

прогнозувати його подальшу еволюцію.

Поряд із діалектичною методологією, вагоме місце в епістемології посідає формальна логіка, яка регламентує структурну впорядкованість наукового мислення. Логічний закон інтерпретується як формальна експлікація суттєвих структурних зв'язків мисленнєвого процесу, що гомоморфно відображають закономірні зв'язки буття.

В процесі наукової аргументації ключового значення набувають теорія доказу та спростування. Розглядаються механізми реалізації прямого та непрямого (апагогічного) доказів як засобів верифікації істини.

Тема 4. Специфіка наукового пізнання

У межах вивчення курсу розкривається функціональне призначення науки як соціального інституту та специфічної системи знань. Акцентується увага на фундаментальній демаркації наукового пізнання від буденного, художньо-естетичного та інших позанаукових способів освоєння дійсності. Визначаються іманентні ознаки наукового пошуку, зокрема його раціональність, об'єктивність, системність та інтерсуб'єктивність. Окремо розглядається динаміка наукового знання крізь призму дисциплінарного та міждисциплінарного аналізу, а також експлікується специфіка філософсько-методологічної рефлексії. Досліджується еволюційна траєкторія методологічних парадигм: від класичного позитивізму до неопозитивізму та постпозитивістських концепцій, що розглядаються як світоглядний фундамент сучасної епістемології.

Важливим компонентом є операціоналізація понять об'єкта та предмета наукового дослідження, що дозволяє чітко детермінувати межі наукового пошуку. Поняття методу та методології диференціюється за рівнями наукової експлікації, охоплюючи формалізований та змістовний аспекти. Змістовна методологія структурується за ієрархічним принципом і включає такі рівні: філософсько-світоглядний (універсальні принципи пізнання); загальнонауковий (міждисциплінарні концептуальні схеми);

конкретно-науковий (специфічні методи конкретної галузі знань).

Систематизація методів наукового пізнання базується на їхній типологізації, що охоплює філософські, загальнологічні, а також емпіричні та теоретичні інструментарії.

Завершальний аналітичний блок присвячений детермінації рівнів наукового дослідження. Розглядаються емпіричний та теоретичний рівні, їхня розрізненість за предметом аналізу, гносеологічними методами та результируючими формами наукового знання (факти й емпіричні узагальнення проти законів, гіпотез та теорій), що забезпечує цілісність та обґрунтованість наукової картини світу.

Тема 5. Концептуальні основи наукового знання

Передумови наукового мислення і діяльності. Експлікація поняття і теорій науки. Необхідні умови коректного наукового пояснення.

Пізнавальний статус наукових законів моделі розвитку науки. Демаркація від індивідуальних психологічних, колективістських умов. Сцієнтизм і антисцієнтизм.

Наукове і ненаукове знання. Форми ненаукового знання. Наука як соціокультурний феномен. Наукова картина світу і її еволюція. Різні моделі раціональності. Концептуальні і світоглядні засади наукового знання.

Поняття синергетики й евристики. Взаємозв'язок епістемології і соціальної філософії.

Тема 6. Зміст та структура процесу наукового дослідження.

Проблема істини

У межах дослідження фундаментальних проблем гносеології аналізується логіка пізнавального ставлення суб'єкта до об'єктивної дійсності, що класифікується через парадигми гносеологічного оптимізму, скептицизму та агностицизму. Процес наукового пошуку розкривається крізь діалектичну взаємодію суб'єкта та об'єкта, де наукова розвідка інтерпретується одночасно як гомоморфне відображення реальності та як акт

творчої активності дослідника. При цьому гносеологічний образ розглядається як складний синтез об'єктивного змісту та суб'єктивної форми.

Окремий блок присвячений аналізу механізмів осягнення світу:

Чуттєве пізнання: дослідження його базових форм (відчуття, сприйняття, уявлення) як первинного джерела інформації.

Раціонально-логічне пізнання: експлікація абстрактного мислення через поняття, судження та умовиводи.

Інтуїція: визначення її ролі як специфічного інтелектуального інструменту в структурі раціонального дискурсу.

Методологічні опозиції: критичний аналіз сутності сенсуалізму, емпіризму, раціоналізму та ірраціоналізму в контексті формування наукової картини світу.

Центральне місце посідає проблема істини, яка в науковому вимірі характеризується об'єктивністю та конкретністю. Розглядається діалектика абсолютного та відносного в істині, а також детермінація критеріїв науковості знання, що дозволяє диференціювати істину та хибне судження. Праксеологічний аспект гносеології розкривається через аналіз гносеологічних функцій практики як універсального критерію верифікації знань.

Завершальна частина присвячена специфіці соціально-гуманітарного пізнання. Суспільство тут виступає як особливий тип об'єкта, що потребує специфічного методологічного інструментарію. Людина позиціонується як унікальний симбіоз об'єкта та суб'єкта наукового інтересу. Окремо досліджується детермінуючий вплив соціальних потреб та інтересів на вектори дослідження суспільних феноменів, що зумовлює ціннісну навантаженість соціального знання.

Тема 7. Основні етапи та форми процесу наукового дослідження

Основні етапи наукового дослідження і логіка їх пізнавального циклу. Виявлення, формування і постановка наукової проблеми як однієї з форм

наукового знання. Практичні та теоретичні причини, що зумовлюють постановку проблеми. Сутність, характер і шляхи вирішення наукової проблеми.

Виявлення і нагромадження фактів дійсності - важливий етап у науковому дослідженні. Поняття про факти дійсності, їх види та зміст. Відмінність між фактом-подією та науковим фактом. Логіка виявлення фактів дійсності, їх пояснення та узагальнення.

Формування та обґрунтування наукових гіпотез як процес поглиблення наукового дослідження. Види гіпотез та їх роль у дослідженні явищ і процесів реальної дійсності. Значення гіпотез у прогнозуванні розвитку матеріального та духовного світу.

Формування наукової теорії - основний етап у процесі наукового дослідження. Поняття наукової теорії, її сутності та структури. Ознаки і функції наукової теорії. Роль теорії у формуванні та розвитку знань, науки, наукової картини світу. Наука як особливий вид духовного виробництва, пізнавальної діяльності вчених.

Тема 8. Рівні та методи наукового дослідження

Емпіричний рівень: методи акумуляції та дескрипції даних

Науковий пошук на емпіричному рівні фокусується на безпосередній взаємодії з об'єктом для отримання первинного базису знань. Ключовим інструментарієм тут виступають:

Спостереження та опис: цілеспрямована фіксація властивостей об'єкта та їхня систематизація у формах емпіричного знання.

Вимірювання та експеримент: квантифікація характеристик досліджуваного явища та активне втручання в умови його функціонування для верифікації наукових гіпотез.

Загальнонауковий та логічний інструментарій теоретичного синтезу

Для переходу від фактів до теоретичних узагальнень застосовується комплекс загальнологічних методів:

Аналітико-синтетичні операції: розчленування об'єкта на складники та їх наступна рекомбінація для виявлення системних властивостей.

Абстрагування та порівняння: виокремлення суттєвих ознак з ігноруванням другорядних та встановлення ступеня подібності об'єктів.

Індуктивно-дедуктивна дихотомія та аналогія: рух думки від часткового до загального і навпаки, а також перенесення знань за подібністю структур.

Моделювання та формалізація: побудова ідеалізованих конструктів та використання штучних мов для точного відображення закономірностей.

Системний аналіз та програмно-цільовий підхід: розгляд об'єкта як цілісної мережі взаємопов'язаних елементів, орієнтованої на досягнення конкретного результату.

Спеціалізовані та вищі методи наукової експлікації

У межах глибокої теоретизації використовуються аксіоматичний та гіпотетико-дедуктивний методи, а також принцип сходження від абстрактного до конкретного, що дозволяє реконструювати об'єкт у всій його повноті. Історико-логічний та структурно-функціональний підходи забезпечують розуміння генезису та механізмів життєдіяльності складних систем.

Прикладний інструментарій економічних наук, менеджменту та маркетингу

Для вирішення прагматичних завдань у сфері управління та економіки застосовується специфічний математично-статистичний апарат:

Економетричний та статистичний аналіз: використання групувань, індексного методу, ланцюгових підстановок, регресійного, дисперсійного та кластерного аналізу.

Математичне програмування та оптимізація: лінійне програмування, теорія масового обслуговування, матричне моделювання.

Евристичні та діагностичні методи: контент-аналіз, методи ділових

ігор, експертні оцінки та прогностичне моделювання (статичне й динамічне).

Методи верифікації: системна перевірка достовірності результатів через апробацію та впровадження у практичну діяльність.

Тема 9. Організація науково-дослідної роботи магістрів

Організаційно-функціональна структура та типологія науково-дослідної діяльності магістрантів

Комплексна класифікація наукових досліджень

Наукові розвідки в магістратурі класифікуються за низкою стратегічних ознак, що визначають їхню спрямованість та методологічний характер:

За цільовим призначенням: фундаментальні (спрямовані на приріст базових теоретичних знань) та прикладні (орієнтовані на вирішення конкретних прагматичних завдань).

За глибиною пізнання: пошукові (генерація гіпотез), описові (фіксація характеристик), причинно-наслідкові (детермінація зв'язків) та прогностичні (моделювання майбутніх станів).

За способом збору даних: кабінетні (аналіз вторинної інформації та літературних джерел) та польові (безпосередня генерація первинних даних у реальних умовах).

За формою організації: автономні дослідження суб'єкта, розвідки спеціалізованих інституцій та колаборативні (спільні) проєкти.

Навчально-організаційні форми НДР магістрантів

Науково-дослідна робота інтегрована в освітній процес і реалізується як у межах аудиторного навантаження, так і в позанавчальний час:

Текстуальна та аналітична робота: критичне реферування профільної літератури та систематизація наукового доробку.

Цикл підготовки магістерської роботи: від наукового обґрунтування актуальності теми та розробки структури до емпіричної перевірки гіпотез та імплементації результатів у практику діяльності базових підприємств.

Апробація та презентація: активна участь у держбюджетній тематиці кафедр, представлення результатів на науково-практичних конференціях, участь у фахових конкурсах та підготовка публікацій у формі наукових доповідей і статей.

Стратегічне планування та регламентація дослідницького процесу

Ефективність наукової діяльності магістранта забезпечується через систему індивідуального планування, що включає:

Індивідуальна траєкторія: розроблення персонального плану роботи, що відображає наукові пріоритети здобувача.

Календарне структурування: формування графіку виконання випускної науково-кваліфікаційної роботи з чіткою детермінацією дедлайнів за етапами.

Впроваджувальний менеджмент: підготовка плану практичної реалізації отриманих результатів, що підтверджує наукову та прикладну цінність дослідження.

Тема 10. Оформлення результатів наукових досліджень та їх впровадження у практику

Систематизація, презентація та оцінювання результативності наукового пошуку

Концептуальні засади систематизації результатів дослідження

Систематизація результатів наукової розвідки є завершальним етапом когнітивного циклу, що передбачає впорядкування отриманих даних для верифікації робочої гіпотези. Процес охоплює формування доказової бази, формулювання детермінованих висновків та прикладних рекомендацій. Залежно від мети, результати трансформуються у відповідні наукові форми:

- Реферативні форми: наукові та інформативні реферати, що акумулюють сутність дослідження за встановленими стандартами.
- Публікаційні форми: наукові статті, тези доповідей, курсові та випускні кваліфікаційні роботи магістрів.

- Звітні форми: звіт про виконання науково-дослідної роботи (НДР).

Архітектоніка та методологія складання звіту про НДР
Звіт про НДР репрезентує офіційний документ, що містить систематизовані дані про хід та результати дослідження. Його структура регламентується вимогами ДСТУ 3008-95 і включає такі обов'язкові елементи: титульний аркуш, список виконавців, інформативний реферат, зміст, основну частину (аналітичний, теоретичний та прикладний блоки), висновки, рекомендації, бібліографічний список та додатки.

Механізми імплементації та передачі результатів НДР
Впровадження результатів завершених досліджень розглядається як процес інтеграції наукової продукції (методик, алгоритмів, положень) у практичну діяльність суб'єктів господарювання. Процедура впровадження передбачає:

- Апробацію: дослідне випробування розроблених рекомендацій та інструкцій.

- Документальне оформлення: підписання актів здавання-приймання науково-технічної продукції, що фіксують відповідальність сторін.

- Юридичну передачу: здавання завершеної НДР замовнику з підтвердженням відповідності технічному завданню.

Критеріальний аналіз та оцінювання ефективності досліджень
Оцінка результативності наукової діяльності здійснюється через систему багатовекторних критеріїв:

- Науково-технічна ефективність: приріст нових знань, розробка інноваційних технологій.

- Соціальна ефективність: позитивний вплив на рівень життя, умови праці та розвиток людського капіталу.

- Економічна ефективність: кількісний розрахунок економічного ефекту від впровадження результатів НДР, що виражається у зниженні витрат, зростанні прибутку або оптимізації ресурсів.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичний складник навчальної дисципліни адаптований для реалізації як в межах денної, так і заочної форм здобуття освіти. Пріоритетною метою практичних занять виступає моніторинг поточної успішності та верифікація рівня засвоєння здобувачами вищої освіти теоретичного контенту курсу. В межах аудиторної роботи регламентовано проведення процедур модульного контролю як інструменту об'єктивної оцінки сформованості фахових компетентностей.

Тематичний план практичних занять фокусується виключно на репрезентації найбільш релевантних та методологічно складних аспектів дисципліни. Питання, що мають інформативний або допоміжний характер, винесені на самостійне опрацювання здобувачами в межах їхньої автономної навчальної діяльності.

Процес підготовки до практичного заняття передбачає комплексний аналіз лекційного матеріалу за відповідною проблематикою та поглиблене опрацювання джерельної бази, систематизованої у переліку рекомендованої літератури. У разі виникнення когнітивних труднощів або дискусійних питань під час самостійної підготовки, вони стають об'єктом колективної детермінації та фахового обговорення в межах аудиторного дискурсу під час практичного заняття.

ТЕМА 1. МЕТОДОЛОГІЯ: СУТНІСТЬ, ЗМІСТ, ПОНЯТТЯ

1. Завдання для аналізу

Яка роль філософії в обґрунтуванні проблем наукового дослідження?

2. Питання для дискусії

1. Логічний аналіз об'єкта, суб'єкта і предмета методології наукового дослідження.

2. Наука як результат пізнавальної діяльності людини.

Рекомендована література [1-15, 16, 21, 23-25].

3. Тести для самоперевірки знань

1. Дайте визначення поняття науки:

- а) процес пізнання закономірностей об'єктивного світу;
- б) система знань об'єктивних законів природи, суспільства і мислення, які перетворюються в безпосередню продуктивну силу суспільства в результаті діяльності людей;
- в) особлива форма суспільної свідомості;
- г) все разом.

2. Дайте визначення предмета науки:

- а) матеріальні об'єкти природи;
- б) пов'язані між собою форми руху;
- в) особливості відображення форм руху матерії у свідомості людей;
- г) пізнання постійного розвитку.

3. Дайте визначення поняття знання:

- а) продукт науки та її матеріал;
- б) перевірений практикою результат пізнання дійсності;
- в) адекватне відбиття дійсності у свідомості людини;
- г) процес руху людської думки.

4. Дайте визначення наукового пізнання:

- а) це дослідження з певною метою, завданням та методологією;
- б) певні методи отримання і перевірки знань;
- в) теоретичні основи для практики;
- г) теоретичне осмислення та обґрунтування практики.

5. Закінчити вислови:

- а) пізнання може бути:
- б) відчуття — це...
- в) сприйняття — це...
- г) уявлення — це...

6. Наука формується:

- а) теорією;

- б) методологією;
- в) методикою і технікою досліджень;
- г) об'єктом і предметом.

7. Головною функцією науки є:

- а) пізнання об'єктивного світу від живого споглядання до абстрактного мислення і до практики;
- б) участь у розвитку науково-технічного процесу;
- в) участь у забезпеченні ефективності управління;
- д) участь у накопиченні фактів та розкритті закономірностей навколишнього світу.

ТЕМА 2. ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

1. Завдання для аналізу

В чому полягає специфіка пізнавального ставлення людини до світу?

2. Питання для дискусії

- 1. Проблема пізнання світу.
- 2. Філософія і методологія соціальних наук

Рекомендована література [1-15, 18-23, 25].

3. Тести для самоперевірки знань

- 1. Вища форма діяльності людини, спрямована на створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, називається:
 - а) науковим дослідженням;
 - б) творчістю;
 - в) науковим результатом.
- 2. Інтелектуальна творча діяльність, спрямована на здобуття і використання нових знань, називається:
 - а) науковою ідеєю;
 - б) науковим результатом;
 - в) науковою діяльністю.

3. Процес вивчення певного об'єкта з метою встановлення закономірностей його виникнення, розвитку та перетворення для раціонального використання в практичній діяльності - це:

- а) науковий експеримент;
- б) наукове дослідження;
- в) наукове пізнання.

4. Вчення, система ідей, поглядів, положень, тверджень, спрямованих на тлумачення того чи іншого явища, називається:

- а) гіпотезою;
- б) понятійним апаратом;
- в) теорією.

ТЕМА 3. ДІАЛЕКТИЧНІ ТА ЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

1. Завдання для аналізу

Завдання 1. Знайти правильні відповіді та поєднати їх між собою стрілками:

Гіпотеза	- вчення про способи організації і побудови теоретичної і практичної діяльності людини
Теорія	- спосіб досягнення мети, сукупність прийомів і операцій теоретичного, практичного освоєння дійсності
Метод	- система творчих методологічних і ціннісних установок, взятих усіма членами наукового співтовариства за зразок вирішення наукових завдань
Методологія	- наукове припущення щодо пояснення явища дійсності, яке потрібно довести на практиці та обґрунтувати теоретично
Парадигма	- цілісна система знань, комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення і пояснення будь-якого явища

Завдання 2. Виходячи з власних наукових інтересів, обрати для себе тему

наукового дослідження і письмово:

- обґрунтувати актуальність наукової проблеми;
- визначити об'єкт і предмет дослідження;
- сформулювати мету і завдання дослідження;
- вибрати основні методи дослідження;
- спробувати визначити наукову новизну і практичне значення

результатів наукової роботи.

Завдання 3. Закінчити речення: 1. Загальнонаукова методологія базується на ... 2. Основними функціями фундаментальної методології є ... 3. Діалектичний метод пізнання реальної дійсності характеризується ... 4. Об'єктами дослідження можуть бути ...

2. Питання для дискусії

1. Методологія економічної науки.
2. Наукова парадигма.
3. Особливості висування гіпотез у економічних дослідженнях.

Рекомендована література [1- 15, 16,18, 22-25].

3. Тести для самоперевірки знань

1. Процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обирається для вивчення, називається:
 - а) методом дослідження;
 - б) об'єктом дослідження;
 - в) предметом дослідження.
2. Основне завдання методології науки полягає у забезпеченні пізнавальної, теоретичної діяльності людини:
 - а) ефективними прийомами і способами опанування дійсності;
 - б) новими науковими ідеями;
 - в) певними науковими фактами.
3. Сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом, називається:
 - а) методологією;

- б) методом;
 - в) методикою.
4. Найвищим рівнем методології науки є:
- а) фундаментальна;
 - б) загальнонаукова;
 - в) конкретно наукова.
5. Процедури, за допомогою яких встановлюється істинність будь-якого твердження, прийнято називати:
- а) гіпотезами;
 - б) доказами;
 - в) експериментами.

ТЕМА 4. СПЕЦИФІКА НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

1. Завдання

Завдання 1. Знайти правильні відповіді та поєднати їх між собою стрілками:

Наукове пізнання	- внутрішній суттєвий зв'язок явищ, що зумовлює їх закономірний розвиток
Понятійний апарат	- наукове припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ або причин, які зумовлюють даний наслідок
Наукова ідея	- правило, що виникло в результаті об'єктивно осмисленого досвіду
Закон	- сукупність основних понять тієї чи іншої науки
Гіпотеза	- дослідження, характерне своїми особливими цілями і задачами, методами отримання і перевірки нових знань
Принцип	- думка, в якій за допомогою зв'язку понять стверджується або заперечується що-небудь
Судження	- інтуїтивне пояснення явища чи процесу без усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок

Завдання 2. Пояснити тезу: “Наука завжди розвивається у конкретних

історичних умовах, які зумовлюються передусім рівнем розвитку суспільства”.

2. Питання для дискусії

1. Поняття про метод, методологію та рівні наукового дослідження.

2. Емпіричний рівень наукового дослідження.

Рекомендована література [1-15, 16, 19, 20, 23, 24].

3. Тести для самоперевірки знань

1. Вища форма діяльності людини, спрямована на створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, називається:

а) науковим дослідженням;

б) творчістю;

в) науковим результатом.

2. Інтелектуальна творча діяльність, спрямована на здобуття і використання нових знань, називається:

а) науковою ідеєю;

б) науковим результатом;

в) науковою діяльністю.

3. Процес вивчення певного об'єкта з метою встановлення закономірностей його виникнення, розвитку та перетворення для раціонального використання в практичній діяльності - це:

а) науковий експеримент;

б) наукове дослідження;

в) наукове пізнання.

4. Вчення, система ідей, поглядів, положень, тверджень, спрямованих на тлумачення того чи іншого явища, називається:

а) гіпотезою;

б) понятійним апаратом;

в) теорією.

5. Науковий факт - це:

а) явище, яке є основою для висновку або підтвердження;

- б) спосіб застосування вже відомих знань для здобуття нових;
- в) інтуїтивне пояснення явища чи процесу.

ТЕМА 5. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

1. Ситуація для аналізу

1. Які необхідні умови конкретного наукового пояснення

2. Питання для дискусії

1 Наукове і ненаукове знання. Наука як соціокультурний феномен.

2. Експлікація поняття і теорій науки.

Рекомендована література [1-15, 17-25].

3. Тести для самоперевірки знань

1. Цілеспрямованим процесом виробництва нових знань, які розкривають нові явища у суспільстві і природі з метою використання їх у практичній діяльності людей, є:

- а) праця;
- б) науковий експеримент;
- в) наукове дослідження.

2. Мислене виділення суттєвих і найістотніших ознак, рис, сторін предмета від неістотних, випадкових ознак - це:

- а) логіка;
- б) абстракція;
- в) експеримент.

3. Сукупність організаційних, методичних і технічних прийомів, здійснюваних за допомогою певних процедур - це:

- а) наукова проблема;
- б) науково-дослідний процес;
- в) методологія науки.

4. Обсяг наукової продукції вимірюється загальною кількістю:

- а) публікацій, дисертаційних робіт і зданих звітів, що припадають на одного наукового співробітника за досліджуваний відрізок часу;

- б) захищених в країні дисертаційних робіт за рік;
 - в) наукових проблем, що досліджуються науковцями протягом року.
5. Науково-технічна ефективність наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт відображає:
- а) рівень зростання продуктивності суспільної праці;
 - б) доцільність капіталовкладень при плануванні й аналізі результатів їх освоєння;
 - в) приріст нових наукових знань, призначених для подальшого розвитку науки і техніки.

ТЕМА 6. ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ. ПРОБЛЕМА ІСТИНИ

1. Завдання

Як розкривається проблема істини у філософії та науці різними авторами?

2. Питання для дискусії

1. Логічне пізнання та його основні форми.
2. Інтуїція та її роль у раціональному пізнанні.

Рекомендована література [1-15, 16, 19-21, 24].

ТЕМА 7. ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ФОРМИ ПРОЦЕСУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Завдання

1. Як здійснюється виявлення і нагромадження фактів дійсності?

2. Питання для дискусії

1. Виявлення, формування і постановка наукової проблеми як однієї з форм наукового знання.

2. Практичні та теоретичні причини, що зумовлюють постановку проблеми.

Рекомендована література [1-15, 18-22, 24, 25].

ТЕМА 8. РІВНІ ТА МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Завдання

1. Як здійснюється комплексні дослідження?

2. Питання для дискусії

1. Ситуаційні методи, які використовуються в менеджменті та маркетингу.
2. Методи лінійного програмування.
3. Кластерний аналіз.

Рекомендована література [1-15, 14, 16, 19].

ТЕМА 9. ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАГІСТРІВ

1. Завдання

Завдання 1. Чи погоджуєтеся Ви з тим, що науку важко збагнути з першого кроку, її слід сприйняти, осмислити, перетворити у спосіб життя, засвоїти не лише окрему технологію, а й методологію, мистецтво аналізу й творчості, систему інтелектуальних цінностей? Обґрунтуйте свою точку зору.

Завдання 2. Пригадайте з власного досвіду основні етапи написання курсової роботи із фундаментальних, загально природничих та з економічних дисциплін. Поясніть, в чому полягає особливість проведення економічних досліджень?

2. Питання для дискусії

1. Пояснити відмінність між об'єктом і предметом наукового дослідження.
2. В чому полягає наукова новизна і практична цінність одержаних результатів наукової роботи?
3. Назвати основні критерії ефективності науково-дослідних робіт.
4. Дати характеристику методів визначення економічної ефективності результатів наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт.

Рекомендована література [1-15, 20-25].

ТЕМА 10. ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАКТИКУ

1. Завдання

Зробити розрахунок економічної ефективності наукового дослідження.

2. Питання для дискусії

1. Впровадження результатів завершених досліджень та розрахунок їх ефективності.
2. Ефективність результатів наукових досліджень та її критерії.
3. Розрахунок економічної ефективності наукових досліджень.

Рекомендована література [1-15, 18, 20, 23-25].

3. Тести для самоперевірки знань

1.. В яких каталогах картки з описом літературних джерел сформовані в алфавітному порядку за змістом знань?

- а) предметних;
- б) алфавітних;
- в) систематичних.

2. Алгоритм основних етапів вивчення наукових джерел інформації:

- а) виписування цитат;
- б) «швидке» читання матеріалу;
- в) вибіркоче читання окремих частин;
- г) загальне ознайомлення ч науковою проблемою;
- д) перегляд літератури і систематизація;
- є) критичне оцінювання, редагування запису.

3. Способи розміщення в списку літературних джерел:

- а) хронологічному;
- б) в порядку посилані, у тексті;
- в) в алфавітному порядку ча першою літерою прічий та автора.

4. Головні вимоги до дипломної (магістерської) роботи передбачають:

- а) цільову спрямованість;

- б) сучасність тематики;
- в) логічну послідовність викладу матеріалу;
- г) стислість і конкретність;
- д) оформлення додатків;
- є) доказовість висновків і рекомендацій.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Однією з ключових форм індивідуальної навчально-наукової діяльності здобувачів вищої освіти визначено підготовку рефератів.

Реферат (від лат. *referre* — доповідати, повідомляти) інтерпретується як самостійна дослідницька праця, що базується на критичному тематичному огляді та концептуальному узагальненні масиву наукових першоджерел. Змістове наповнення такої роботи зосереджене на теоретичній, методологічній або інструментальній проблематиці конкретної предметної галузі економічного знання.

Фундаментальна мета підготовки реферату полягає в апробації та реалізації науково-дослідницьких компетентностей, здобутих магістрантом у процесі вивчення дисципліни. Даний вид роботи передбачає актуалізацію навичок ідентифікації актуальних проблем економічної науки й практики, а також їхній аргументований письмовий виклад крізь призму авторської позиції щодо потенційних стратегій та механізмів їхньої нівеляції».

Цільова спрямованість та конкретне коло завдань реферативної роботи детермінуються її тематичним вектором, архітектонікою викладу, а також специфічними характеристиками об'єкта, предмета та релевантністю інформаційно-аналітичного базису дослідження.

Відповідно до обраного тематичного вектора, дослідницький процес передбачає системне опрацювання, критичний аналіз та синтетичне узагальнення теоретичного матеріалу. На основі цього здійснюється архітектонічна трансформація даних для детермінації проблемного поля дослідження в описовій та графічно-схематичній формах. Це дозволяє ідентифікувати релевантну сукупність наукових суперечностей у межах конкретної предметної області, що потребують подальшого розв'язання.

З огляду на об'єктивну неможливість вичерпного охоплення всіх існуючих аспектів у межах одного проєкту, критично важливо обґрунтувати

вибір конкретної проблеми (або їх цільової сукупності) як об'єкта поглибленої наукової експлікації. Даний етап методологічного проектування включає:

Аргументацію актуальності: обґрунтування своєчасності та науково-практичної значущості обраної теми.

Телеологічне планування: формулювання генеральної мети дослідження та детермінація ієрархічної системи основних завдань, необхідних для її досягнення.

Предметно-об'єктну ідентифікацію: чітку конкретизацію об'єкта (процесу або явища, що породжує проблемну ситуацію) та предмета дослідження (конкретних властивостей та зв'язків об'єкта, що підлягають безпосередньому аналізу).

Обґрунтування актуальності дослідження має характеризуватися лаконічністю та високою концентрацією змісту. Достатньо кількома тезами експлікувати фундаментальну сутність наукової суперечності, що автоматично детермінує актуальність обраного вектора аналізу. При цьому методологічно важливо виходити з презумпції, що наукова проблема актуалізується у момент гносеологічного розриву, коли існуючий когнітивний базис вичерпав свій пояснювальний потенціал, а інноваційна парадигма перебуває на етапі становлення. Таким чином, проблема інтерпретується як детермінована суперечлива ситуація, що потребує негайної теоретико-прикладної редукції.

Логічною деривацією від обґрунтування актуальності є дефініція мети дослідження. Її конкретизація має ґрунтуватися на цільовій установці будь-якої наукової розвідки: генерації нових знань або суттєвій специфікації раніше відомих, проте недостатньо верифікованих фактів, феноменів, процесів чи каузальних закономірностей.

Наступна стадія методологічного проектування передбачає детермінацію ієрархічної системи конкретних завдань, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення генеральної мети. В академічному дискурсі завдання формалізуються через перелік дослідницьких дій (здійснити компаративний аналіз..., описувати властивості..., верифікувати залежності..., експлікувати закономірності... тощо).

Ключовим етапом є категоріальна ідентифікація об'єкта та предмета дослідження. Об'єкт розглядається як об'єктивно існуючий процес або явище, що виступає джерелом вихідної наукової суперечності й обране суб'єктом для когнітивного аналізу. Натомість предмет дослідження локалізується в межах об'єкта як його специфічний аспект, на який безпосередньо спрямований фокус пізнання. У системі наукових координат ці категорії співвідносяться за принципом діалектики цілого та частини: предмет детермінується шляхом виокремлення в об'єкті тієї сукупності властивостей і зв'язків, що підлягають безпосередній науковій екзегезі.

Обраний методологічний інструментарій має характеризуватися абсолютною релевантністю стосовно сформульованої генеральної мети та специфіки предмета аналізу. Процедура детермінації методів дослідження є критично важливим етапом наукового пошуку, оскільки вони становлять функціональний базис для екстракції верифікованих фактичних даних і виступають імперативною умовою досягнення задекларованих результатів.

Експозиція змісту реферативної роботи потребує ретельного лінгвістичного редагування та має бути витримана в уніфікованому науковому стилі. Текстуальна реалізація повинна репрезентувати результати інтелектуальної діяльності як цілісний, логічно несуперечливий та об'єктивізований продукт наукового дослідження.

Рукопис комплектується у такій послідовності:

- 1) титульний лист ;
- 2) зміст;
- 3) вступ;

- 4) основна частина;
- 5) висновки;
- 6) список використаних джерел;

Структурними частинами реферату мають бути: вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел.

У вступі (1,5-2 сторінки) стисло характеризується сучасний стан розробки проблеми, виділяються дискусійні питання, та питання, що вимагають вирішення, обґрунтовується актуальність теми, чітко визначаються мета та завдання, об'єкт та предмет, методи та інформаційна база дослідження.

В основній частині (загальним обсягом 20-30 сторінок) глибоко та всебічно розкривається сутність обраної теми, її найважливіші питання та проблеми. В основній частині необхідно показати, як досліджувана проблема з позицій сучасності висвітлена у літературі, викласти сутність існуючих підходів до її вирішення, виконати їх критичний аналіз, провести порівняння управлінського досвіду вирішення даної проблеми на вітчизняних підприємствах та сформулювати власну точку зору. Викладення теоретичних положень має супроводжуватися (за можливістю) аналізом статистичної інформації, визначенням авторської позиції, висновками, обґрунтуванням власних пропозицій та рекомендацій.

Основну частину реферату рекомендується поділити на 3 частини обсягом 7-10 сторінок кожна.

Висновки (2-3 сторінки) - це коротке резюме з усього змісту реферату, в якому стисло викладаються результати проведеного дослідження і визначається, якою мірою вирішено завдання то досягнуто мету, що були сформульовані у вступі.

Список використаних джерел формується як систематизований перелік опрацьованої інформаційної бази, що включає нормативно-правові акти, наукові монографії, фахову періодику та релевантні статистичні бази даних. Концептуальною вимогою є обов'язкове включення до списку всіх джерел, на

які здійснюється пряме або непряме посилання в основному тексті реферативної роботи.

Тематична детермінація та параметри обсягу: Проблематика рефератів делегується провідним викладачем відповідно до затвердженого тематичного плану навчальної дисципліни. Регламентований обсяг роботи становить 35–40 сторінок друкованого тексту, що дозволяє забезпечити глибину наукової екзегези обраного питання.

Вимоги до якості та принципи оцінювання: Реферат як цілісна форма індивідуальної науково-дослідної діяльності здобувача вищої освіти має забезпечувати вичерпну експозицію заданої теми та містити логічно верифіковані, аргументовані висновки. Процедура оцінювання результатів базується на комплексному аналізі таких критеріїв:

- Академічна якість: відповідність змісту науковим стандартам та вимогам до оформлення.
- Інтелектуальна автентичність: демонстрація оригінальності наукового мислення та незалежних авторських суджень.
- Евристичний складник: наявність чітко виражених елементів наукового пошуку та самостійного аналізу фактичного матеріалу.

Тематика рефератів

1. Сутність сучасного науково-технічного прогресу.
2. Перетворення науки у виробничу силу.
3. Значення та роль економіко-математичних досліджень.
4. Державне регулювання наукової та науково-технічної діяльності в Україні.
5. Поняття про науку. Наукова комунікація. Наукова школа.
6. Науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти, аспірантів та докторантів.
7. Підготовка та атестація наукових та науково-педагогічних кадрів в Україні.

8. Вибір та обґрунтування теми наукового дослідження.
9. Аналітичні дослідження. Застосування модельного підходу в аналітичних дослідженнях.
10. Приклади аналітичних досліджень. Аналіз фізичної розмірності в аналітичних дослідженнях. Експериментальні дослідження як метод наукового пізнання.
11. Науковознавство та напрямки його розвитку.
12. Організація науки та підготовка наукових кадрів в Україні.
13. Об'єкти наукового дослідження та їх класифікація.
14. Загальнонаукові та емпіричні методи дослідження.
15. Аксиоматизація знань та причинні зв'язки в методології наукових досліджень.
16. Фундаментальна або філософська методологія.
17. Загальнонаукова методологія. Конкретно-наукова методологія.
18. Методи і техніка досліджень.
19. Використання методів наукового пізнання.
20. Гіпотези та їх роль в науковому дослідженні .
21. Системний підхід та системний аналіз в наукових дослідженнях.
22. Наукове пізнання як предмет методологічного аналізу.
23. Економіко-математичне моделювання як метод наукового пізнання.
24. Методи аналізу та побудови наукових теорій.
25. Категорії діалектики та їх роль в дослідженні економічних систем.
26. Закони діалектики в процесі дослідження економічної системи.
27. Формулювання теми та мети наукового дослідження.
28. Загальні вимоги до автореферату. Структура автореферату. Анотація. Оформлення автореферату.
29. Порядок захисту дисертації. Попередня експертиза дисертації (передзахист). Подання дисертації для попереднього розгляду в спеціалізованій вченій раді.

30. Процедура прилюдного захисту дисертації. Оформлення документів атестаційної комісії.

31. Робота над публікаціями, рефератами і доповідями.

32. Наукова монографія. Наукова стаття. Тези наукової доповіді (повідомлення).

33. Ефективність наукових досліджень. Основні показники визначення ефективності наукових досліджень.

34. Методологія моделювання складних систем, Основні об'єкти автоматного моделювання.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

1. Поточний контроль проводиться під час аудиторних занять.

За результатами поточного контролю виводиться середня поточна оцінка (СПО) за 100-бальною системою, яка визначається за формулою:

$$\text{СПО} = \frac{\text{сума поточних оцінок (за 5 – ти бальною шкалою)}}{\text{кількість поточних оцінок}} \times 20 \left(\text{вага 1 балу} \frac{100}{5} \right)$$

Критерії поточного оцінювання:

Усний виступ та виконання письмового завдання, тестування	Критерії оцінювання
5	Здобувач вищої освіти повністю оволодів програмою навчальної дисципліни, засвоїв компетентності та програмні результати навчання, дає послідовні чіткі і логічно побудовані відповіді на основні та додаткові питання, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Вміє застосовувати матеріал для винесення власних суджень.
4	Здобувач вищої освіти достатньо повно оволодів програмою навчальної дисципліни, засвоїв компетентності та програмні результати навчання, проте у відповідях (усних та

	письмових) допускає не суттєві неточності, з незначними помилками демонструє розуміння певних теорій і фактів, оперує понятійним апаратом з незначними помилками. Добирає аргументи на підтвердження своєї позиції.
3	Здобувач вищої освіти не в повному обсязі оволодів програмою навчальної дисципліни, компетентностями та програмними результатами навчання, викладає основний зміст навчального матеріалу під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.
2	Здобувач вищої освіти не володіє програмою навчальної дисципліни, компетентностями та програмними результатами навчання. Фрагментарно, поверхнево (без аргументації та обґрунтування) викладає навчальний матеріал під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності.
1	Здобувач вищої освіти демонструє неприйнятний рівень опанування програмою навчальної дисципліни.

У разі запровадження дистанційної форми навчання поточний контроль результатів навчання здобувачів освіти за допомогою дистанційних технологій здійснюється під час проведення дистанційних занять, а також шляхом оцінювання індивідуальних і групових завдань, що виконуються здобувачами освіти в електронній формі відповідно до «Інструкції щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій навчання»

2. Семестровий контроль з даної дисципліни здійснюється у формі *екзамену* в обсязі навчального матеріалу, визначеного освітньою програмою. Семестровий контроль проводиться для оцінювання результатів навчання за 100-бальною системою, національною шкалою та шкалою ЄКТС.

Відповідність семестрової рейтингової оцінки в балах оцінці за національною шкалою та шкалою ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
	Екзамен	Залік	Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	Зараховано	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82 – 89	Добре		B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75 – 81			C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67 – 74	Задовільно		D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60 – 66			E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35 – 59	Незадовільно	Не зараховано	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1 – 34			F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

Студенти денної форми навчання допускаються до екзаменаційної сесії, якщо вони виконали вимоги цього робочого навчального плану за поточний семестр та не мають академічної заборгованості за попередній семестр. Студенти, які в поточному семестрі мали пропуски занять і до початку екзаменаційної сесії не засвоїли матеріал пропущених тем і розділів навчальної дисципліни, до семестрової атестації з відповідної дисципліни не допускаються.

Студенти (слухачі) заочної форми навчання допускаються до

екзаменаційної сесії, якщо вони не мають академічної заборгованості за попередній семестр та за умови успішного засвоєння програмного матеріалу і виконання усіх необхідних видів робіт.

3. Підсумковий контроль. За результатами роботи здобувачів вищої освіти упродовж вивчення навчального курсу виводиться підсумкова оцінка за формулою:

Середня поточна оцінка (макс.100 б.) + Семестрова оцінка(макс.100 б.)

2

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ

Абсолютне знання — вичерпна епістемологічна категорія, що позначає максимально повне та ідентичне відтворення сутнісних характеристик об'єкта у свідомості суб'єкта. Воно репрезентує такий рівень когнітивної відповідності, за якого досягається безумовна тотожність гносеологічного образу та об'єктивної реальності. В системі наукових координат абсолютне знання постає як константна істина, що не підлягає ревізії, спростуванню або змістовній трансформації у процесі подальшої еволюції науки.

Абстрагування — фундаментальний метод теоретичного рівня наукового пізнання, спрямований на ментальне виокремлення релевантних властивостей, атрибутів або зв'язків об'єкта, що підлягає аналізу. Процедура абстрагування передбачає свідому когнітивну детермінацію пріоритетних ознак при одночасному дистанціюванні (інтелектуальній ізоляції) від другорядних характеристик, несуттєвих відносин та випадкових зв'язків предмета дослідження.

Автореферат дисертації — спеціалізоване наукове видання, оформлене у вигляді рукопису або брошури, що містить стислий, системний виклад ключових положень і результатів дисертаційного дослідження, поданого до захисту на здобуття наукового ступеня. Принциповою вимогою до автореферату є суворі відповідність змісту основному тексту дисертації: вихід за межі фактичних даних та теоретичних висновків, зафіксованих у дисертаційній роботі, є неприпустимим.

Авторський аркуш — нормативна одиниця виміру обсягу літературного чи наукового твору, що слугує базовим критерієм для обліку інтелектуальної праці авторів, редакторів, упорядників та перекладачів. За загальноприйнятим стандартом один авторський аркуш еквівалентний 40 000 друкованих знаків із пробілами, 700 рядкам віршованого тексту або 3000 см² ілюстративного матеріалу.

Аксіологічний (ціннісний) підхід — методологічна стратегія наукового аналізу, в основі якої лежить категорія цінності як цільового орієнтира дослідження. Даний підхід дозволяє експлікувати сутнісні якості та властивості об'єктів (явищ, процесів), здатних задовольняти потреби суб'єкта чи соціальних груп. Аксіологічний вектор спрямований на виявлення регулятивних ідей, етичних норм та світоглядних ідеалів, що детермінують діяльність людини в соціокультурному просторі.

Аксіоматичний метод — концептуальний підхід до побудови теоретичного знання, що базується на прийнятті вихідних положень (**аксіом** або постулатів) як істинних без процедури додаткового доведення. У подальшому ці положення слугують фундаментом для дедуктивного виведення всієї системи знань у межах теорії за допомогою суворих логічних правил, що забезпечує внутрішню консистентність і несуперечність наукової конструкції.

Актуальність теми (від лат. *actualis* — дієвий, сучасний) — критерій наукового дослідження, що обґрунтовує його своєчасність, теоретичну значущість та практичну затребуваність. Актуальність детермінується ступенем впливу результатів роботи на розвиток пріоритетних наукових парадигм, а також кореляцією обраної проблематики із загальнодержавними комплексними програмами та стратегічними запитамі суспільства.

Аналіз — базовий метод наукової декомпозиції, сутність якого полягає в ментальному або фактичному розчленуванні цілісного об'єкта на структурні компоненти (елементи, властивості, зв'язки). Це дозволяє детально дослідити внутрішню архітектуру явища та специфіку його складових для подальшого теоретичного синтезу.

Аналітичне дослідження — тип наукової розвідки, спрямований на експлікацію каузальних (причинно-наслідкових) зв'язків, що зумовили генезис, динаміку та характер функціонування конкретного феномену. Процес аналітичного пошуку передбачає виявлення чинників, що впливають

на інтенсивність суперечностей та вектор розвитку об'єкта дослідження в мінливому середовищі.

Аналогія — евристичний метод наукового пізнання, сутність якого полягає у виведенні знання про наявність певної ознаки в об'єкта на підставі його подібності з іншим об'єктом за низкою інших суттєвих характеристик. У системі методології аналогія слугує інструментом висунення гіпотез та моделювання складних процесів на основі структурно-функціональної схожості.

Анотація (від лат. *annotatio* — зауваження, примітка) — гранично стисла характеристика наукового видання (книги, статті, рукопису), що містить лаконічну експозицію змісту першоджерела, перелік ключових детермінант та загальну оцінку праці. Анотація виконує сигнально-інформаційну функцію, дозволяючи досліднику швидко визначити релевантність матеріалу.

Аргументування — інтелектуально-логічна процедура, спрямована на обґрунтування істинності висунутого твердження (**тези**) шляхом наведення сукупності інших достовірних та верифікованих суджень (**аргументів**). Процес аргументування базується на дотриманні правил формальної логіки та забезпечує доказовість і переконливість наукового знання.

Аспірантура — провідна інституційна форма підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні. Функціонування аспірантури здійснюється на базі закладів вищої освіти та науково-дослідних інституцій, що володіють відповідним інтелектуальним капіталом, матеріально-технічним ресурсом та ліцензованим правом на провадження освітньої діяльності за третім (освітньо-науковим) рівнем.

База знань — структурований масив систематизованих відомостей та емпіричних даних, що охоплюють конкретну предметну галузь і зберігаються в цифровому форматі (ЕОМ). У контексті інформаційних систем база знань виступає ядром інтелектуальних систем підтримки

прийняття рішень, забезпечуючи швидку акумуляцію, пошук та аналіз інформації.

Базове знання — сукупність фундаментальних уявлень про архітектоніку структурних зв'язків та об'єктивні закономірності детермінації соціальних процесів і явищ. Дана категорія знань характеризується часовою стабільністю та виступає когнітивним фундаментом, що трансформується у прикладні знання відповідно до специфіки та змістового наповнення конкретних дослідницьких завдань.

Бібліометрія — галузь наукометрії, що базується на методах кількісного аналізу документальних потоків (друкованих праць, бібліографічних описів або їхніх цифрових еквівалентів). Бібліометричний інструментарій дозволяє експлікувати динаміку розвитку наукових галузей через моніторинг активності авторів, диференціацію публікацій за географічними та тематичними ознаками, а також через аналіз рівнів цитування та імпаکت-факторів наукових видань.

Брошура — науково-інформаційне або науково-виробниче видання, що репрезентує всебічне висвітлення вузькоспеціалізованого питання, часто у доступній для широкого загалу формі. Згідно з видавничими стандартами, брошура є неперіодичним книжковим виданням, обсяг якого варіюється в межах від 4 до 48 сторінок (без урахування обкладинки).

Видання — документ, що пройшов повний цикл редакційно-видавничого опрацювання, відтворений тиражуванням (друкуванням, тисненням або за допомогою електронних засобів) і призначений для масового чи цільового розповсюдження. Видання має відповідати вимогам державних стандартів (ДСТУ) та іншим нормативним регламентам щодо техніко-поліграфічного виконання та науково-бібліографічного оформлення.

Вихідні відомості — системна сукупність ідентифікаційних даних, що всебічно характеризують видання та є базою для його науково-бібліографічної дескрипції, статистичного обліку, архівного зберігання та орієнтації реципієнта (читача) в інформаційному просторі. Вони

регламентуються державними стандартами та включають відомості про авторів, назву, вихідні дані (місце, видавництво, рік), класифікаційні індекси та міжнародні номери (наприклад, ISBN).

Відносне знання — гносеологічна категорія, що позначає рівень когнітивного освоєння дійсності, який загалом коректно відображає сутність об'єкта, проте характеризується неповнотою, обмеженістю або історичною зумовленістю. Відносне знання репрезентує етапний стан істини, де присутній певний когнітивний дисонанс між ідеальним науковим образом та багатогранністю реального об'єкта, що передбачає подальше уточнення та поглиблення в ході наукового прогресу.

Візуальні (графічні) методи — інструментарій наочної репрезентації наукових даних (графи, структурні схеми, діаграми, картограми тощо), що дозволяє сформулювати синтезоване уявлення про архітектуру об'єкта дослідження. Ці методи забезпечують експозицію внутрішніх зв'язків, каузальних залежностей, питомої ваги складників та просторової інтенсивності розподілу компонентів. У сучасному науковому просторі дані методи нерозривно інтегровані з комп'ютерними технологіями візуалізації та автоматизованого опрацювання інформації.

Вчена (наукова, науково-технічна) рада — стратегічний колегіальний дорадчий орган, що здійснює управління та координацію наукової і науково-технічної діяльності наукової установи або закладу вищої освіти. До її компетенції належить розгляд фундаментальних напрямів досліджень, атестація наукових кадрів, рекомендація праць до друку та прийняття рішень щодо ключових аспектів інтелектуального розвитку організації.

Вчений — суб'єкт наукової діяльності (фізична особа), яка здійснює інтелектуальну працю у сфері фундаментальних та (або) прикладних досліджень. Кінцевою метою діяльності вченого є генерація нових знань, об'єктивізація наукових результатів та отримання науково-технічних здобутків, що мають теоретичну або практичну значущість.

Гіпотеза — форма наукового знання, що репрезентує обґрунтоване припущення, висунуте для експлікації природи явищ, механізмів їхнього функціонування або каузальних зв'язків, що спричиняють конкретні наслідки. В структурі наукової теорії гіпотеза виступає стратегічним орієнтиром пошуку істини, що забезпечує раціоналізацію дослідницького процесу, дозволяючи цілеспрямовано акумулювати та систематизувати емпіричний матеріал.

Гіпотетичний метод пізнання — комплексна методологічна стратегія, що базується на розробленні наукових передбачень та прогнозів, які характеризуються інтелектуальною новизною та оригінальністю. Даний метод синтезує результати загальнонаукових підходів для побудови концептуальних моделей, що підлягають подальшій верифікації в ході дослідження.

Дедукція — логічний метод наукового пізнання, сутність якого полягає у переході від загальних теоретичних положень (законів, принципів) до конкретних висновків щодо окремих об'єктів чи явищ. Дедуктивне виведення забезпечує високу міру достовірності результатів за умови істинності вихідних засновків та суворого дотримання логічних правил трансформації знання.

Джерелознавчі (документальні наукові) видання — спеціалізований тип наукових видань, що репрезентують пам'ятки культури та історичні документи, які пройшли ретельну текстологічну підготовку. Такі видання характеризуються наявністю розвиненого науково-довідкового апарату, що включає концептуальні вступні статті, фахові коментарі, примітки, допоміжні покажчики та інші елементи, які забезпечують глибоку аналітичну інтерпретацію першоджерел.

Дипломна робота — випускна кваліфікаційна науково-навчальна розвідка здобувача вищої освіти, що реалізується на фінальному етапі освітнього циклу. Робота має комплексний характер і спрямована на інтеграцію та практичну апробацію набутих студентом теоретичних знань,

професійних умінь і навичок у межах обраної спеціалізації для підтвердження його здатності самостійно розв'язувати фахові завдання.

Дисертація на здобуття наукового ступеня — кваліфікована наукова праця, що є результатом особистого інтелектуального пошуку аспіранта (здобувача). Виконується у формі рукопису або опублікованої монографії та містить нові, науково обґрунтовані результати, концептуальні положення та висновки. Дисертація презентує інтелектуальний внесок автора у певну галузь знань і підлягає процедурі публічного захисту для підтвердження високої кваліфікації дослідника.

Діалектика — фундаментальна епістемологічна парадигма та універсальний метод пізнання дійсності, що базується на вивченні об'єктивних суперечностей розвитку природи, соціуму та людського мислення. У системі наукового пошуку діалектичний підхід забезпечує концептуальне обґрунтування каузальних залежностей, аналіз процесів диференціації та інтеграції знань, а також розкриття динамічної взаємодії між сутністю та явищем, змістом та формою, що є запорукою об'єктивної верифікації реальності.

Діяльнісний підхід — засадничий методологічний принцип, де центральною аналітичною категорією виступає предметна діяльність суб'єкта (індивіда, групи або суспільства). У цьому контексті діяльність інтерпретується як специфічна форма суб'єктної активності, що детермінує здатність людини або антропогенних систем виступати деміургом трансформаційних змін у структурі буття.

Докторантура — вища інституційна ланка системи безперервної освіти та наукової атестації, що функціонує на базі провідних закладів вищої освіти та наукових установ. Метою докторантури є інтенсифікація досліджень стратегічних проблем науки, техніки та культури, а також професійна підготовка наукових кадрів найвищої кваліфікації — докторів наук, здатних до генерації нових фундаментальних знань та формування власних наукових шкіл.

Докторська дисертація — фундаментальна кваліфікаційна наукова праця, у якій автором концептуально обґрунтовано інноваційні положення, що започатковують нові напрями у відповідній галузі знань, або здійснено масштабні теоретичні узагальнення та розв'язано стратегічні наукові проблеми. Результати такого дослідження мають визначальне загальнодержавне, соціально-економічне або культурне значення та репрезентують вагомий інтелектуальний внесок у розвиток цивілізації.

Документ у науковому дискурсі — матеріальний носій, що містить верифіковану інформацію про факти, процеси та феномени об'єктивної дійсності, а також результати інтелектуально-когнітивної діяльності. Науковий документ характеризується фіксацією знань у спосіб, що забезпечує їхню дескрипцію, трансляцію та збереження в просторово-часовому континуумі для подальшого використання у дослідницькій практиці.

Доповідь (наукова) — формалізований письмовий виклад змісту публічного виступу, призначений для презентації результатів дослідження учасникам наукового форуму (конференції, симпозіуму). Головною функцією доповіді є ініціювання фахової дискусії та апробація наукових положень. Регламентований обсяг матеріалу зазвичай становить **6–8 сторінок** друкованого тексту, що корелює з часовим лімітом виступу тривалістю **15–20 хвилин**.

Експеримент — комплексна система дослідницьких операцій, цілеспрямованого впливу та систематичних спостережень, орієнтована на екстракцію верифікованих даних про об'єкт у межах наукових випробувань. Експеримент може реалізовуватися як у природних, так і в штучно модельованих (лабораторних) детермінованих середовищах при контрольованій варіативності умов перебігу досліджуваного процесу.

Завдання дослідження — ієрархічно структурована сукупність конкретних цільових установок, спрямованих на поетапну декомпозицію та вирішення центральної наукової проблеми. Завдання експлікують внутрішній

зміст предмета дослідження, визначають інструментарій досягнення задекларованої мети та мають перебувати у суворій логічній кореляції з висунутими гіпотезами.

Загальнонаукові методи — універсальна сукупність пізнавальних засобів, прийомів та логічних операцій, які з відповідними галузевими модифікаціями застосовуються у більшості наукових дисциплін. Дані методи забезпечують інтегративну єдність дослідницького процесу, адаптуючись до специфіки конкретних об'єктів пізнання.

Закон — епістемологічна категорія, що відображає об'єктивний, стійкий, внутрішній та суттєвий зв'язок між явищами, процесами або атрибутами матеріальних об'єктів. Закон детермінує закономірний характер їхньої трансформації та розвитку, виступаючи основою для наукового пояснення та прогнозування.

Закон виключеного третього (*tertium non datur*) — фундаментальний принцип формальної логіки, згідно з яким із двох суперечливих суджень щодо одного й того самого об'єкта одне є істинним, а інше — хибним, причому будь-яка середня (третя) альтернатива виключається. Формалізована структура закону виражається логічною константою: «А є або В, або не В».

Закон достатньої підстави — фундаментальний принцип логічного мислення, згідно з яким кожне судження, що претендує на статус істинного, повинно бути належним чином обґрунтоване іншими судженнями, істинність яких уже доведена або очевидна. Даний закон вимагає, щоб будь-яке наукове твердження мало достатню гносеологічну опору, що виключає безпідставність та волюнтаризм у пізнанні.

Закон несуперечності (закон протиріччя) — логічний закон, який постулює неможливість одночасної істинності двох суперечливих тверджень щодо одного й того самого об'єкта, взятого в одному й тому самому відношенні та часі. Закон стверджує несумісність тези та її антитези в межах

єдиного дискурсу, що формалізується як: «неправильно, що A і не- A є одночасно істинними».

Закон тотожності — логічна вимога, згідно з якою в процесі міркування кожна думка (поняття, судження) повинна зберігати свій первинний зміст та обсяг. Даний закон забезпечує визначеність та однозначність наукової термінології, запобігаючи підміні понять. Математична експлікація закону: $A \in A$ ($A = A$), де A репрезентує фіксований предмет думки.

Збірник наукових праць — тип наукового неперіодичного або серійного видання, що акумулює результати досліджень, здійснених у межах наукових інституцій чи освітніх закладів. Структура збірника зазвичай орієнтована на багатоаспектне висвітлення конкретної фундаментальної проблеми через авторські розвідки різних дослідників.

Знання — верифікований практичною діяльністю результат процесу пізнання, що є адекватним ідеальним відображенням об'єктивної дійсності у свідомості суб'єкта. У науковому контексті знання — це системна репрезентація узагальнених уявлень про суттєві зв'язки та закономірності реального світу, зафіксована у знаково-мовній формі.

Ідеалізація — метод теоретичного рівня пізнання, що полягає в інтелектуальному конструюванні об'єктів, властивостей або умов, які не мають прямого аналога в об'єктивній дійсності та не можуть бути відтворені емпірично. Даний метод дозволяє наділяти реальні феномени гіпотетичними, граничними характеристиками, що спрощує складні системи та дає змогу отримати теоретично завершене розв'язання дослідницької задачі. Процедура ідеалізації передбачає побудову **ідеалізованих моделей**, які слугують еталоном для компаративного аналізу реальних процесів.

Ідея — вища форма наукового мислення та репрезентації дійсності, яка акумулює в собі не лише об'єктивне знання про предмет, а й телеологічний аспект — усвідомлення стратегічної мети, перспектив подальшого пізнання та векторів практичного перетворення навколишнього світу. Ідея виступає

організуючим ядром наукової теорії, синтезуючи теоретичний досвід та прогностичні моделі розвитку об'єкта.

Індукція — логічний метод наукового дослідження, сутність якого полягає у виведенні загальних принципів, закономірностей або законів на основі аналізу одиничних фактів та часткових явищ. Це вектор когнітивного руху від засновків, що містять знання про окремі елементи класу, до узагальнюючого висновку щодо всього класу в цілому. У методологічній системі **індукція та дедукція** розглядаються як діалектично взаємопов'язані та комплементарні (взаємодоповнювані), хоча й протилежно спрямовані методи логічного аналізу.

Інтерв'ю — метод збору первинної соціологічної або експертної інформації, що реалізується у форматі цілеспрямованої бесіди за заздалегідь детермінованим планом. Даний метод передбачає безпосередню інтеракцію між інтерв'юером та респондентом. У науковому пошуку інтерв'ю застосовується на **прелімінарній (початковій) стадії** для верифікації проблеми й розроблення програми дослідження, а також як інструмент **експертного опитування** для отримання поглиблених фахових оцінок від висококваліфікованих спеціалістів.

Інтернет — глобальна конвергентна система регіональних та корпоративних обчислювальних мереж, що формують уніфікований **інформаційний простір** на основі використання стандартних мережевих протоколів передачі даних. У науковому контексті постає як універсальне середовище для трансляції знань, доступу до відкритих наукових архівів та здійснення міжнародної наукової комунікації.

Інформетрія — міждисциплінарна галузь, що застосовує математико-статистичний апарат та моделювання для прецизійного кількісного аналізу структури наукової інформації та виявлення фундаментальних закономірностей наукових комунікаційних процесів. Ключовою детермінантою інформетрії є її спрямованість на **екстракцію нового**

наукового знання безпосередньо через аналіз інформаційних масивів та динаміки їхнього розповсюдження.

Інформаційна діяльність — системна сукупність когнітивних та технологічних процесів (акумуляція, селекція, аналітико-синтетична трансформація, архівування, ретривал та дифузія інформації), що забезпечують ефективну взаємодію між джерелом інтелектуального продукту та його кінцевим реципієнтом. У межах наукової розвідки інформаційна діяльність виступає **іманентним складником творчого процесу**, забезпечуючи доказову базу та теоретичну актуальність дослідження.

Інформаційний підхід — методологічна стратегія, сутність якої полягає в пріоритетному виявленні та аналізі інформаційних аспектів (процесів отримання, передачі та перетворення даних) у межах дослідження будь-якого об'єкта, явища чи процесу природного або соціального генезису.

Істинні знання — цілісна ієрархічна система верифікованих принципів, закономірностей, фундаментальних законів та наукових фактів. Істинне наукове знання характеризується **епістемологічною об'єктивністю**, забезпечує релевантне відображення дійсності та слугує інструментальною базою для стратегічного прогнозування й цілеспрямованої трансформації буття.

Історичний метод — метод теоретичного пізнання, що дозволяє реконструювати генезис, етапи формування та еволюційну динаміку процесів і подій у хронологічній ретроспективі. Даний метод акцентує увагу на специфіці функціонування об'єкта в різні часові періоди.

Категорії — фундаментальні, гранично широкі поняття, що відображають найбільш суттєві закономірні зв'язки та властивості об'єктивної дійсності й пізнання. Категорії становлять логічний каркас будь-якої наукової теорії.

Класифікація наук — системна диференціація наукових дисциплін, що детермінує місце кожної галузі знань у загальній структурі

епістемологічного простору та виявляє архітектуру міждисциплінарних зв'язків. Традиційною парадигмою класифікації є поділ наук на природничі, соціогуманітарні та науки про мислення.

Книга — фундаментальний тип неперіодичного книжкового видання, призначений для концентрації, збереження та трансляції акумульованого людством досвіду й системних знань у конкретній науковій царині. Згідно з чинними видавничими стандартами, книгою вважається видання обсягом **понад 48 сторінок** (без урахування обкладинки), що пройшло повний цикл редакційної підготовки.

Конкретнонаукова методологія — системна сукупність концептуальних ідей, парадигмальних настанов та специфічних методів, релевантних певній галузі знань, що слугують теоретичним фундаментом для розв'язання вузькоспеціалізованих дослідницьких завдань. Вона репрезентує систему наукових конструктів та принципів, на які опирається дослідник у процесі теоретичного обґрунтування конкретної проблематики.

Контент-аналіз — метод формалізованого дослідження текстової інформації, спрямований на об'єктивну інтерпретацію змісту через квантифікацію (кількісне вимірювання) якісних показників. Сутність методу полягає в ідентифікації та екстракції в масиві даних певних смислових одиниць (понять, категорій, символів), що становлять дослідницький інтерес, з наступною статистичною оцінкою частоти їхньої появи та контекстуальної варіативності.

Концепція — цілісна система поглядів, що пропонує уніфікований опис структури, механізмів функціонування та розвитку певного об'єкта чи явища. Концепція виступає як стратегічний детермінант наукового пошуку, репрезентуючи єдиний фундаментальний задум та генеральну ідею, що інтегрує розрізнені елементи дослідження в логічно несуперечливу теоретичну модель.

Культурологічний підхід — міждисциплінарна методологічна стратегія, що базується на використанні когнітивного інструментарію

культурології для аналізу об'єктів різної природи (соціальних, економічних, екологічних, технологічних тощо). Даний підхід дозволяє інтерпретувати будь-який феномен як складний соціокультурний артефакт, виявляючи його ціннісно-сміслові параметри та місце в загальній системі людської цивілізації.

Курсова робота — форма самостійної навчально-наукової діяльності здобувача вищої освіти, спрямована на поглиблене вивчення окремого розділу або цілісної дисципліни. Вона є етапом апробації дослідницьких навичок, що передбачає теоретичне осмислення та прикладний аналіз конкретної наукової проблеми в межах навчального плану.

Магістр — другий рівень вищої освіти (ступень), що передбачає здобуття особою поглиблених фахових знань та інноваційних компетентностей на базі раніше отриманої кваліфікації бакалавра або спеціаліста. Магістр володіє інструментарієм для продукування нових знань, має досвід їхньої практичної імплементації та здатний до автономного розв'язання складних науково-прикладних завдань у специфічній професійній галузі.

Магістерська дисертація (робота) — самостійне науково-дослідне дослідження, що реалізує кваліфікаційну функцію і є підставою для публічного захисту з метою отримання академічного ступеня магістра. Пріоритетним завданням автора є репрезентація належного рівня наукової підготовки, здатності до самостійної концептуалізації наукового пошуку та валідної детермінації шляхів вирішення актуальних теоретичних чи прикладних проблем.

Матеріали наукової конференції — неперіодичний тип наукового видання (збірник), що містить підсумкові результати інтелектуального форуму, тези доповідей, резолюції, практичні рекомендації та стратегічні рішення, прийняті спільнотою науковців за результатами обговорення певної проблематики.

Метод (від грец. *methodos* — шлях дослідження) — універсальний спосіб когнітивного освоєння та теоретико-практичної трансформації дійсності. Метод постає як сукупність впорядкованих прийомів та інтелектуальних операцій, підпорядкованих розв'язанню конкретної дослідницької задачі та досягненню задекларованої мети. Характеризується **гносеологічним дуалізмом**: об'єктивністю — як релевантне відображення закономірностей реального світу, та суб'єктивністю — як інструмент, що опосередковується інтелектуальними якостями, досвідом та професійною майстерністю конкретного дослідника.

Метод експертних оцінок — евристичний метод збору та аналізу емпіричних даних, що базується на професійних судженнях висококваліфікованих фахівців (**експертів**). Процедура передбачає опитування репрезентативної групи (зазвичай 5–7 осіб) для квантифікації змінних величин або якісної оцінки складних процесів. Добір експертів здійснюється на підставі їхнього релевантного професійного статусу: наукового ступеня, посади, стажу та досвіду практичної діяльності у відповідній галузі.

Система методів (методичний апарат) — впорядкована архітектура пізнавальних засобів, де кожен елемент детермінований конкретним етапом дослідження. Вона регламентує послідовність інтелектуальних операцій, використання технічних прийомів та алгоритми опрацювання теоретичного й фактичного матеріалу для досягнення цілісності наукового пошуку.

Методика — спеціалізована галузь методологічного знання, що вивчає особливості та правила практичної імплементації окремого методу або їхньої сукупності. Методика репрезентує системну сукупність конкретних прийомів, процедур та технічних регламентів, які забезпечують коректне використання інструментарію дослідження в межах визначеної наукової задачі.

Методологія (від грец. *methodos* — шлях пізнання та *logos* — вчення) — фундаментальна філософсько-наукова дисципліна про структуру, логічну

організацію, принципи та методи дослідницької діяльності. У вузькому значенні методологія постає як концептуальний базис наукового проєкту, що визначає стратегічну єдність мети, змісту та інструментарію для отримання максимально об'єктивної, верифікованої та системної інформації. Вона виступає вченням про правила наукового мислення та теоретичного конструювання, забезпечуючи ідейну цілісність і доказовість пізнавального процесу.

Методологія наукового дослідження — концептуальна архітектура та стратегічний алгоритм розв'язання дослідницьких завдань. Вона експлікує найбільш суттєві атрибути та детермінанти пізнавальних методів, класифікуючи їх за ступенем універсальності та глибиною аналітичного проникнення в сутність об'єкта.

Методологічна основа дослідження — фундаментальний теоретичний базис, що становить систему вихідних постулатів наукового пошуку. Характерною ознакою методологічних основ є їхня **екстраполяція за межі конкретної дисципліни**: вони не є продуктом самого дослідження, а виступають зовнішнім регулятивним інструментарієм (філософським, загальнонауковим), на якому ґрунтується логіка доказовості.

Метод дослідження — специфічний механізм трансформації акумульованого (ретроспективного) знання у принципово нові когнітивні здобутки. Метод постає як інструментальний засіб екстракції та верифікації наукових фактів у процесі пізнання.

Методологія наукового пізнання — теоретичне вчення про фундаментальні принципи, архітектоніку форм та стратегічні вектори дослідницької діяльності, що забезпечують системність і валідність наукового процесу.

Мета дослідження — інтегральний очікуваний результат дослідницького циклу, що відображає цільову установку суб'єкта щодо трансформації або пізнання об'єкта. Мета перебуває у жорсткій

детермінованій кореляції з об'єктом та предметом, виступаючи фінальною точкою досягнення задекларованого наукового ефекту.

Мета наукового дослідження (прикладний аспект) — системне та верифіковане вивчення внутрішньої архітектури, динамічних характеристик і каузальних зв'язків конкретного об'єкта. Вона передбачає не лише отримання достовірних теоретичних знань, а й практичну імплементацію отриманих результатів у реальний сектор економіки чи соціальну сферу для підвищення їхньої ефективності.

Методичні розробки — науково-прикладні праці інструктивно-методичного характеру, що містять системні рекомендації та алгоритми виконання специфічних видів робіт. Їхнє цільове призначення полягає в оптимізації управлінських процесів, удосконаленні організаційних структур та модернізації систем менеджменту персоналу в різних сферах соціально-економічної діяльності.

Мета методології науки — комплексне дослідження та критичний аналіз гносеологічного інструментарію (методів, стратегій, когнітивних прийомів), за допомогою якого здійснюється екстракція нових знань на емпіричному та теоретичному рівнях пізнання. Методологія забезпечує верифікацію шляхів отримання істини та обґрунтовує релевантність обраних засобів дослідницької діяльності.

Мета науки — фундаментальне осягнення об'єктивних законів розвитку природи, соціуму та людського мислення для створення цілісної наукової картини світу. Функціональна спрямованість науки полягає у дескрипції (описі), експлікації (поясненні) та стратегічному прогнозуванні процесів дійсності з метою їхньої подальшої раціональної імплементації у практичну життєдіяльність людства задля прогресивного суспільного розвитку.

Мислення — вища форма когнітивної активності людини та фундаментальний елемент наукового пошуку, що репрезентує опосередковане й узагальнене відображення сутнісних атрибутів об'єктивної

реальності. Мислення дозволяє експлікувати приховані каузальні залежності та закономірні зв'язки між феноменами, що є недоступними для безпосереднього чуттєвого сприйняття.

Моделювання — метод опосередкованого дослідження об'єктів, процесів або систем через створення та аналіз їхніх аналогів (**моделей**). У широкому епістемологічному розумінні модель постає як матеріальний або ідеалізований (ментальний) конструкт, що репрезентує оригінал у формі, яка є більш доступною для глибокої детермінації властивостей та перевірки дослідницьких гіпотез при збереженні структурно-функціональної подібності.

Монографія — фундаментальне наукове видання у формі книги, що репрезентує результати глибокого теоретичного дослідження конкретної проблеми або вузлового питання певної галузі знань. Монографія базується на оригінальних авторських розробках та системному аналізі релевантних літературних джерел. За цільовою спрямованістю виокремлюють **наукові монографії**, орієнтовані на розв'язання фундаментальних теоретичних завдань, та **практичні**, спрямовані на розроблення прикладних інструментів і прикладних моделей.

Навчальний посібник — тип навчального видання, що охоплює окремі розділи або повний зміст програми навчальної дисципліни. Посібник виконує функцію розширення та змістовного доповнення основного підручника, пропонуючи додатковий матеріал для глибшої спеціалізації здобувачів освіти.

Наука — специфічна сфера інтелектуальної діяльності людства, що характеризується процесом безперервного саморозвитку. Ключовою ознакою та прерогативою науки є відкриття, верифікація та концептуальна систематизація об'єктивних законів реального світу. Кінцева мета науки полягає в раціональному освоєнні дійсності та створенні інструментарію для прогресивної суспільної практики.

Наукова діяльність — форма інтелектуально-креативної активності суб'єкта, орієнтована на генерацію, теоретичне обґрунтування та подальшу імплементацію нових знань у різних царинах людського буття.

Наукова доповідь — структурований виклад результатів дослідження, що базується на оригінальному фактичному матеріалі та проходить попереднє літературне опрацювання. Процедура презентації доповіді підпорядкована строгій логічній послідовності: ретроспективний огляд проблеми та детермінація завдань; експозиція інноваційного методу або авторських положень; інтерпретація ключових результатів та узагальнюючі висновки. Регламентований обсяг матеріалу зазвичай становить до **0,75 авторського аркуша**.

Наукова ідея — вища форма інтелектуальної інтуїції, що репрезентує гіпотетичне пояснення природи явищ без розгорнутої проміжної аргументації. Вона базується на миттєвому когнітивному осягненні сутності об'єкта, що передує повному логічному осмисленню всієї сукупності каузальних зв'язків, на основі яких згодом формулюються верифіковані висновки.

Наукова інформація — системна сукупність верифікованих, прецизійних відомостей про динаміку розвитку природи, соціуму та антропогенезу, зафіксованих у спеціалізованих наукових документах.

- **Первинна інформація** — емпіричний базис знання, що містить вихідні дані, отримані в результаті безпосередніх експериментальних випробувань або систематизації практичного досвіду.

- **Вторинна інформація** — інтелектуальний продукт, що постає результатом аналітико-синтетичної трансформації та концептуальної переробки первинних даних.

Наукова комунікація — процес інтенсивного обміну інтелектуальним капіталом (ідеями, парадигмальними знаннями, повідомленнями) у межах фахової спільноти вчених та експертів. Структурна архітектоніка наукової комунікації включає **комуніканта** (джерело), **комунікат** (зміст

повідомлення), **канал** (засіб трансляції), **реципієнта** (споживача знання) та **зворотний зв'язок** (реакцію та апробацію).

Наукова концепція — цілісна архітектоніка теоретичних положень та фундаментальних тверджень щодо об'єкта пізнання, які ієрархічно впорядковані та об'єднані єдиним стрижневим задумом (ідеєю). Концепція виступає логічним каркасом для інтерпретації складних систем.

Наукова монографія — фундаментальна дослідницька праця, що презентує вичерпне синтетичне узагальнення теоретичного й емпіричного матеріалу з конкретної наукової проблематики. Вона характеризується критичною рефлексією над існуючим когнітивним доробком, детермінацією його вагомості та висуненням інноваційних наукових парадигм. Монографія де-юре фіксує авторський науковий пріоритет, забезпечує суспільство верифікованим знанням та слугує репрезентативною формою представлення результатів дисертаційних досліджень.

Наукова стаття — домінуючий вид оперативної наукової комунікації, що репрезентує результати поглибленого вивчення конкретної проблематики. Публікація фіксує проміжні або фінальні етапи дослідницького циклу, експлікує окремі аспекти дисертаційної праці та де-юре закріплює інтелектуальний пріоритет автора, інтегруючи отримані дані у фаховий науковий дискурс. Регламентований обсяг статті варіюється в межах **0,25–1,0 авторського аркуша**.

Наукова установа — спеціалізована організація, що здійснює дослідницьку діяльність на підставі статуту (або положення), легітимізованого у встановленому законодавством порядку.

Наукова школа — сталий інтелектуальний колектив дослідників різних генерацій, згуртованих навколо єдиної концептуальної програми та специфічного стилю наукового пошуку. Функціонування школи базується на принципах наставництва та здійснюється під егідою визнаного лідера (фундатора), що забезпечує тяглість традицій та розвиток інноваційних ідей.

Наукове видання — інтелектуальний продукт, що містить верифіковані результати теоретичних чи емпіричних розвідок, а також критично опрацьовані фахівцями пам'ятки культури, архівні документи чи літературні першоджерела. Видання орієнтоване на репрезентацію знань у професійному середовищі та призначене для забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень.

Наукове дослідження — процес цілеспрямованої когнітивної діяльності, фінальним результатом якого є побудова логічно несуперечливої системи понять, законів та теоретичних моделей. Дослідження передбачає глибоку дескрипцію явищ, аналіз мультифакторного впливу на їхню динаміку та виявлення каузальних зв'язків за допомогою верифікованого методологічного інструментарію. Головною метою є екстракція доведених рішень, що мають високий рівень теоретичної значущості та практичної релевантності.

Наукове пізнання — спеціалізована форма інтелектуальної діяльності, що характеризується детермінованістю цілей, системністю завдань та використанням верифікованих методів генерації й апробації нових знань. Стратегічний вектор наукового пізнання спрямований на експлікацію фундаментальних законів природи та соціуму, що дозволяє раціонально керувати природними силами, здійснювати моніторинг суспільного розвитку та конструктивно впливати на історичну динаміку.

Науковець — суб'єкт наукової діяльності, професійна прерогатива якого полягає у продукуванні інноваційних знань та об'єктивізації результатів досліджень. Це фахівець із високим рівнем кваліфікації у конкретній галузі науки, який володіє методологією наукового пошуку та забезпечує розвиток епістемологічного простору.

Науковий документ — матеріальний носій, що репрезентує результати теоретичних чи емпіричних розвідок, а також критично опрацьовані фахівцями першоджерела (пам'ятки культури, архівні документи). Він фіксує та транслює когнітивну ситуацію на всіх стадіях

дослідницького циклу: від зародження гіпотези до верифікації теорії та її практичної імплементації. До корпусу наукових документів належать статті, дисертаційні праці, монографії, звіти, аналітичні огляди та реферативні видання.

Науковий звіт — документ, що містить систематизований виклад реалізації плану та програми завершених етапів науково-дослідних робіт. Звіт передбачає розгорнуту експлікацію використаної методології, детальне висвітлення ходу дослідження та презентацію нових наукових результатів. Структура звіту включає аргументовані висновки, пропозиції щодо практичного використання, а також окреслення перспективних невирішених питань. Як інструмент наукової аргументації звіт обов'язково містить доказову базу у формі статистичних таблиць, графічного матеріалу та інших верифікованих даних.

Науковий колектив — організаційно впорядковане об'єднання дослідників, що характеризується спільністю стратегічної мети, високим рівнем професійної кваліфікації та інтелектуальної синергії. Діяльність такого колективу спрямована на консолідовану реалізацію наукових проєктів та вирішення складних дослідницьких завдань.

Науковий працівник — суб'єкт наукової діяльності, який на підставі трудового договору (контракту) професійно здійснює наукову, науково-технічну або науково-педагогічну роботу за основним місцем працевлаштування. Статус наукового працівника передбачає наявність верифікованої кваліфікації, що підтверджується за результатами державної атестації та відповідає встановленим професійним стандартам.

Науковий результат — продукт когнітивної діяльності у формі нового знання, отриманого в ході фундаментальних або прикладних досліджень. Результат має бути об'єктивізований та зафіксований на матеріальних чи цифрових носіях у формі звітної документації, наукових публікацій, доповідей, монографічних розвідок або офіційно зареєстрованих наукових відкриттів.

Науковий факт — верифікована подія або феномен, що слугує емпіричним підґрунтям для теоретичних узагальнень та підтвердження гіпотез. Науковий факт репрезентує об'єктивні властивості реальності; він виступає первинним елементом знання, на основі якого детермінуються закономірності, виводяться фундаментальні закони та здійснюється побудова цілісних наукових теорій.

Науковий напрям — профільна сфера дослідницької активності наукового співтовариства, орієнтована на розв'язання фундаментальних і прикладних завдань у конкретній галузі знань. Науковий напрям може бути представлений окремою дисципліною або міждисциплінарним комплексом наук, у межах яких здійснюється систематичний пошук нових закономірностей та розробка інноваційних парадигм.

Наукові питання — детерміновані, вузькоспеціалізовані завдання дослідницького циклу, що спрямовані на розв'язання конкретних аспектів наукової проблеми. Результати опрацювання наукових питань мають не лише концептуальну значущість, а й, передусім, виражений прикладний потенціал для впровадження у практику.

Науково-дослідна робота (НДР) — системно впорядкований комплекс інтелектуальних та експериментальних дій, орієнтований на генерацію нових знань щодо природи та соціуму. НДР спрямована на експлікацію сутності процесів та явищ з метою їхньої подальшої раціональної імплементації у суспільну діяльність.

Науковий журнал — періодичне видання, що містить результати фундаментальних та прикладних досліджень і орієнтоване на фахову спільноту конкретної галузі. За функціонально-цільовою ознакою наукові журнали диференціюють на:

- **науково-теоретичні** (висвітлення концептуальних засад);
- **науково-практичні** (презентація емпіричних результатів та досвіду);
- **науково-методичні** (розроблення інструментарію та алгоритмів дослідження).

Науково-прикладний результат — інноваційне конструкторське, технологічне або управлінське рішення, що пройшло етап верифікації (випробування) та придатне до імплементації у суспільну практику. Може бути об'єктивізований у формі науково-технічного звіту, проєктної документації, ескізного розроблення або промислового натурального зразка.

Наукознавство — метанаукова дисципліна, що здійснює комплексний аналіз закономірностей еволюції науки. Предметом наукознавства є архітектоніка та динаміка наукових знань, структура дослідницької діяльності, а також механізми взаємодії науки з державними інституціями та різними сферами соціокультурного буття.

Наукометрія — галузь метанаукового знання, що здійснює системне вивчення динаміки наукового та конструктивного знання за допомогою математико-статистичного апарату та кількісних методів аналізу. Вона дозволяє об'єктивізувати рівень розвитку наукових напрямів через вимірювання публікаційної активності, цитованості та ефективності дослідницьких груп.

Неформальна наукова комунікація — процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що встановлюється між **комунікантом** (джерелом ідеї) та **реципієнтом** (адресатом) поза межами офіційних інституційних каналів. Вона реалізується через міжособистісні контакти, фахові дискусії, епістолярну спадщину (листування) та засоби телекомунікації, забезпечуючи оперативну трансляцію гіпотез та інноваційних думок у межах наукової спільноти.

Об'єкт дослідження — складне багатоаспектне новоутворення, що репрезентує частину об'єктивної дійсності, на яку спрямована пізнавальна активність суб'єкта. У системному вимірі об'єкт постає як сукупність зв'язків, відношень та теоретико-практичних площин, що виступають джерелом емпіричного матеріалу. Це фрагмент реального світу, що пройшов процедуру наукової ідентифікації та став предметом трансформаційної діяльності людини як соціального суб'єкта.

Об'єкт наукового пізнання — фундаментальна категорія, що охоплює матеріальний світ у всьому його розмаїтті, а також ідеальні форми його репрезентації (відображення) у людській свідомості, які підлягають верифікації та логічному структуруванню.

Описове (інформаційне) дослідження — аналітично складний вид наукового пошуку, спрямований на екстракцію всебічної емпіричної інформації для формування холистичного (цілісного) уявлення про феномен. Мета описового аналізу полягає у детальній дескрипції структурних компонентів об'єкта, що дозволяє провести верифікацію висунутої гіпотези та здійснити вичерпний кількісно-якісний опис досліджуваного явища.

Опитування — фундаментальний метод збору первинної соціологічної інформації, що базується на вербальній (усній) або письмовій комунікації з визначеною сукупністю респондентів. Зміст інструментарію опитування (анкет, інтерв'ю) трансформує наукову проблему в систему емпіричних індикаторів. Метод передбачає обов'язкову фіксацію, статистичну верифікацію та подальшу теоретичну інтерпретацію отриманих відповідей для виявлення закономірностей суспільного розвитку.

Організаційна структура науки — ієрархічно впорядкована система інституцій, що охоплює державні органи управління та наукові установи. Провідним науковим центром та вищою самоврядною науковою організацією в державі є Національна академія наук (НАН), яка координує фундаментальні та прикладні розвідки в усіх галузях знань.

Основоположний зміст науки — теоретичний базис знань, що функціонує як вища форма суспільної свідомості та інтелектуального доробку людства. Соціальна місія науки полягає у розробленні обґрунтованих рекомендацій для їхньої подальшої імплементації у виробничу сферу, що є рушійною силою прогресивного розвитку соціуму.

Парадокс — у широкому епістемологічному сенсі: твердження, що суттєво дисонує із загальноприйнятими догмами та заперечує усталені «аксіоматичні» уявлення. У вузькому логічному вимірі: ситуація виникнення

двох взаємовиключних суджень (антиномій), кожне з яких має власну переконливу аргументацію, що спонукає до пошуку нових рівнів істини.

Парадигма — панівна система наукових поглядів, стандартів та методів дослідження, що визнається науковою спільнотою як зразкова на певному етапі розвитку дисципліни. Це концептуальний каркас, який визначає характер постановки проблем та шляхи їхнього розв'язання.

Підручники та навчальні посібники — тип неперіодичних навчальних видань, що містять дидактично адаптовані та систематизовані знання науково-прикладного характеру. Ці книги акумулюють основи знань із певної дисципліни, корелюють із сучасним станом розвитку науки та призначені для методологічного забезпечення освітнього процесу як для викладацького складу, так і для здобувачів вищої освіти.

Пізнання — динамічний процес цілеспрямованого руху людської думки від стану невизначеності (незнання) до верифікованого знання. Це багатогранний акт осягнення сутності об'єктивної дійсності, результатом якого є формування ідеальних образів та теоретичних конструктів.

Когнітивний (пізнавальний) принцип — фундаментальна методологічна настанова, що базується на епістемологічній теорії пізнання. Він виступає концептуальним базисом для міждисциплінарних досліджень, демонструючи особливу ефективність при аналізі динаміки наукового прогресу, його детермінації соціальними чинниками та обґрунтуванні домінуючої ролі інтелектуальних здобутків у структурі людської поведінки.

Поняття — форма логічного мислення, яка в узагальненому вигляді відображає суттєві, необхідні та універсальні атрибути об'єктів чи явищ, а також їхні внутрішні взаємозв'язки. У науковому дискурсі поняття легітимізується через вербальну фіксацію за допомогою **термінології** — специфічних лексем або стабільних словосполучень.

Понятійний апарат науки — цілісна ієрархічна система базових дефініцій та категорій конкретної галузі знань. Сформоване поняття репрезентує фінальну стадію дослідницького циклу, закріплюючи

інтелектуальний пріоритет ученого та об'єктивізуючи отримані в ході наукового пошуку результати.

Порівняльно-історичний метод — системний інструментарій когнітивних засобів та аналітичних процедур, спрямованих на експлікацію гомології (схожості) та дивергенції (відмінності) досліджуваних феноменів. Метод дозволяє детермінувати **генетичну спорідненість** об'єктів, виявити спільні закономірності та ідентифікувати специфічні особливості їхньої еволюції у часі.

Порівняння — універсальний метод пізнання, що полягає в ментальній або практичній операції встановлення ступеня подібності чи розбіжності між об'єктами реальності. Порівняння виступає необхідною умовою для виявлення інваріантних (загальних) ознак, притаманних двом або більше одиницям аналізу.

Практика — матеріальна, цілепокладаюча діяльність людства, що виступає генетичним джерелом, рушійною силою та критеріальним фіналом будь-якого епістемологічного процесу. Практика детермінує запит на нове знання та забезпечує його остаточну верифікацію.

Предмет дослідження — конкретизована сукупність сутнісних зв'язків, властивостей та відношень об'єкта, що підлягають безпосередній науковій екзегезі у межах певної праці. Предмет детермінується як специфічний ракурс розгляду об'єкта, ієрархічно підпорядкований цілям дослідження, і є значно вужчим за обсягом. Це інтелектуальний конструкт, який акумулює в собі лише ті детермінанти об'єктивної реальності, що опосередковані пізнавальною активністю суб'єкта в конкретних соціокультурних та наукових детермінаціях.

Предмет науки — теоретична експлікація закономірностей розвитку природи та соціуму, зафіксована у системі наукового знання. Він охоплює взаємопов'язані форми руху матерії та специфіку їхньої репрезентації у людській свідомості, орієнтовану на отримання інноваційних когнітивних

здобутків та їхню подальшу імплементацію у процесі практичного освоєння світу.

Предмет наукового дослідження (аналітичний аспект) — фокус наукового пошуку, спрямований на ідентифікацію генезису (причин виникнення) процесів, детермінацію стійких закономірностей їхньої трансформації, а також вивчення диференційованих атрибутів, якісних характеристик та функціональних властивостей об'єкта.

Препринт — оперативне наукове видання, що містить матеріали прелімінарного (попереднього) характеру. Його публікація здійснюється з метою ознайомлення фахової спільноти з ключовими результатами розвідки до моменту виходу основної праці у світ, що дозволяє зафіксувати інтелектуальний пріоритет автора та ініціювати дискусію.

Прикладні наукові дослідження — вид науково-технічної активності, стратегічно орієнтований на екстракцію та практичну експлуатацію знань для вирішення конкретних утилітарних завдань. Прикладний пошук спрямований на отримання верифікованого наукового результату, що має високий рівень релевантності для технологічного, економічного чи соціального поступу.

Принципи — фундаментальні вихідні положення та регулятивні правила, сформовані внаслідок об'єктивної логічної рефлексії та систематизації наукового досвіду. У структурі знання принципи часто функціонують як **постулати** — твердження, що не потребують поточної верифікації в межах певної теорії, оскільки приймаються як аксіоматичний базис для подальших концептуальних узагальнень і висновків.

Наукова проблема — епістемологічна суперечність, що виникає внаслідок виявлення нових емпіричних фактів, які не знаходять адекватного пояснення в межах існуючих теоретичних парадигм. Проблема інтерпретується як «знання про незнання», що спонукає дослідника до пошуку інноваційних шляхів редукції цієї суперечності.

Публікація (від лат. *publicatio* — оприлюднення) — акт легітимізації наукового чи літературного доробку шляхом його доведення до відома

фахової спільноти та соціуму через засоби масової комунікації або видавничу діяльність. У вузькому значенні — це зафіксований у друкованому чи електронному вигляді текст, що пройшов редакційну підготовку та є офіційним носієм авторських ідей.

Резюме (від фр. *résumé* — стислий виклад) — специфічна форма анотування, що інтегрує в собі стислу експозицію змісту та елементи прелімінарної експертної оцінки (рецензування). Резюме акцентує увагу на ключових архітектонічних вузлах праці, відображаючи її композиційну цілісність. На відміну від дескриптивної анотації, резюме має аксіологічний характер, оскільки може містити критичну оцінку викладеного матеріалу.

Реферат (від лат. *referre* — доповідати) — стисла форма дескрипції змісту наукового твору або комплексний виклад суті певної проблеми на основі синтетичного узагальнення варіативних джерел інформації. Реферат виконує науково-інформаційну функцію, забезпечуючи оперативну трансляцію ключових ідей та результатів дослідження у стислій, але логічно завершеній формі.

Рецензія (від лат. *recensio* — розгляд, оцінка) — жанр наукової та літературно-критичної діяльності, що репрезентує фаховий розбір і критичну експертизу опублікованого твору (статті, монографії, збірника). Рецензія передбачає глибокий аналіз змісту, верифікацію новизни результатів та об'єктивну оцінку стилю викладу, логічної несуперечності та наукової значущості праці.

Розвідувальне дослідження (пілотажне) — прелімінарна наукова розвідка методичного спрямування, що виконує функцію «проби». Проводиться з метою акумуляції додаткових емпіричних даних про об'єкт, уточнення концептуального апарату, коригування робочих гіпотез та філігранної налаштування інструментарію перед реалізацією повномасштабного дослідження.

Синтез — метод наукового пізнання, сутність якого полягає в інтелектуальній рекомбінації раніше розчленованих елементів об'єкта у

цілісну систему. Синтез дозволяє виявити інтегративні властивості явища, які не притаманні його окремим частинам, та є фундаментом для формування узагальнюючих понять, фундаментальних законів і наукових теорій.

Системний аналіз — міждисциплінарна методологія, що ґрунтується на категорії «система» як сукупності взаємопов'язаних елементів, що утворюють стійку цілісність. Даний підхід передбачає комплексне вивчення великих ієрархічних об'єктів, де акцент зміщується з аналізу окремих частин на дослідження їхньої синергетичної взаємодії та забезпечення узгодженого функціонування всієї архітектури системи.

Синергетичний підхід — сучасна методологічна парадигма, спрямована на вивчення процесів самоорганізації, дисипації та виникнення нових упорядкованих структур у відкритих нелінійних системах. Підхід має універсальний характер і застосовується для моделювання динамічних процесів у природничих, соціокультурних, інформаційних та когнітивних системах, пояснюючи механізми переходу від хаосу до порядку.

Список використаної літератури — систематизований бібліографічний перелік джерел, що репрезентує джерельну базу дослідження та відображає глибину опрацювання наукової проблематики. Він слугує інтелектуальним атестатом автора, демонструючи рівень його інформаційної культури, професійну етику та навички аналітичної роботи з фаховим науковим контентом.

Спостереження — фундаментальний метод емпіричного пізнання, що полягає у систематичному та цілеспрямованому вивченні об'єкта. Метод базується на безпосередньому перцептивному сприйнятті явищ і процесів об'єктивної дійсності, що дозволяє фіксувати їхні первинні характеристики за допомогою органів чуття та технічних засобів об'єктивізації даних.

Стаття (наукова) — провідна форма письмової наукової комунікації, призначена для оперативного обміну знаннями між фахівцями профільної або суміжних галузей. Вона репрезентує конкретний науковий результат, фіксує авторський пріоритет та вводить нові дані в активний науковий обіг.

Побудова теорії — вища стадія теоретичного пізнання, що полягає в системному узагальненні та концептуальній структуризації накопичених знань. Теорія постає як логічно несуперечлива система ідей, принципів та категорій, що забезпечує цілісну інтерпретацію об'єкта та володіє прогностичним потенціалом у межах конкретної наукової галузі.

Структурно-функціональний підхід — методологічна стратегія аналізу системних об'єктів, що базується на декомпозиції системи на структурні елементи (компоненти, підсистеми) та ідентифікації їхніх функціональних ролей у забезпеченні цілісності системи. У межах цього підходу структура розглядається як сталий спосіб взаємодії елементів, що детермінує специфіку функціонування об'єкта як єдиного цілого.

Суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності — категорія, що охоплює учасників дослідницького процесу, до яких належать індивідуальні дослідники (вчені, наукові та науково-педагогічні працівники), а також інституційні структури: наукові установи, організації, заклади вищої освіти та профільні громадські об'єднання. Діяльність суб'єктів регламентується правовими нормами та спрямована на генерацію й імплементацію наукового продукту.

Судження — форма логічного мислення, у якій через предикативний зв'язок понять констатується наявність або відсутність певних ознак, властивостей чи відношень у досліджуваного об'єкта. Екстракція суджень здійснюється або через емпіричну дескрипцію (безпосередня фіксація фактів), або через теоретичну дедукцію — опосередковано, шляхом побудови умовиводів.

Сходження від абстрактного до конкретного — універсальний метод теоретичного пізнання, що відображає діалектичну траєкторію мислення. Когнітивний цикл починається з аналітичного розчленування чуттєво-конкретної дійсності на абстрактні визначення, після чого відбувається синтетичне відтворення об'єкта у мисленні як «цілісної багатоманітності».

Цей закон забезпечує реконструкцію предмета дослідження у всій повноті його внутрішніх зв'язків.

Тези (від грец. *thesis* — положення) — лаконічна, логічно впорядкована експозиція ключових ідей та результатів наукового пошуку. Тези призначені для прелімінарного ознайомлення наукової спільноти з основними положеннями доповіді чи статті на конференціях та симпозіумах. Регламентований обсяг тез зазвичай є обмеженим (до **3 сторінок**), що вимагає високого ступеня концентрації наукового змісту.

Тема дослідження — концептуально окреслене наукове завдання, що ідентифікує певну область дослідницького інтересу. Тема синтезує сукупність конкретних питань, які підлягають вивченню, і виступає формою організаційного та змістового структурування наукової праці.

Теоретичне дослідження — епістемологічно вищий рівень наукового пізнання, спрямований на експлікацію та фундаментальне обґрунтування глибинних сутнісних закономірностей об'єктів. Воно оперує абстрактними категоріями та логічними конструктами, що дозволяють виявити внутрішню природу феноменів, недоступну для прямого емпіричного спостереження.

Теорія пізнання (гносеологія) — філософсько-методологічне вчення про фундаментальні закономірності процесу осягнення дійсності, його архітектоніку, методи та когнітивні форми. Вона досліджує природу істини, а також критерії та умови її верифікації. Процес пізнання в межах цієї теорії розглядається як діалектичний рух від перцептивного спостереження до абстрактного моделювання з фінальним виходом у площину соціальної практики.

Теорія — логічно несуперечлива система узагальнених знань, що забезпечує цілісну інтерпретацію певних аспектів об'єктивної реальності. Теорія постає як ідеалізована інтелектуальна репрезентація дійсності, що виконує дескриптивну, експлікативну та прогностичну функції.

Термінологічний принцип — методологічна настанова, що передбачає ретроспективний аналіз генезису термінів та кореляцію їхнього

змісту з відповідними науковими поняттями. Принцип спрямований на детермінацію обсягу дефініцій, встановлення ієрархічної субординації понять та їхню систематизацію в межах концептуального апарату конкретного дослідження.

Універсальна десяткова класифікація (УДК) — міжнародна індексаційна система, призначена для детальної систематизації змісту документальних масивів. Вона забезпечує прецизійний і оперативний ретривал (пошук) інформації та характеризується адаптивністю до появи нових галузей знань через механізми самовдосконалення структури.

Узагальнення — логічний прийом генерації знань шляхом ментального переходу від одиничних фактів та часткових висновків до категорій вищого рівня абстракції. Узагальнення дозволяє відобразити інваріантну сутність дослідницького процесу, абстрагуючись від випадкових та другорядних ознак об'єкта.

Умовивід — когнітивно-логічна операція, у результаті якої на основі сукупності вихідних суджень (**засновків**) за встановленими правилами трансформації виводиться нове судження (**висновок**). Умовивід забезпечує приріст знання шляхом виявлення імпліцитних (прихованих) зв'язків між відомими положеннями.

Філософська методологія — вищий ієрархічний рівень методологічного знання, що передбачає імплементацію універсальних категорій, принципів та законів певної філософської системи в процес наукового пошуку. Вона детермінує загальну когнітивну стратегію дослідження та формує світоглядний базис для осмислення сутнісних характеристик явищ і процесів у будь-якій сфері людської діяльності.

Формалізація — метод теоретичного пізнання, сутність якого полягає у відображенні суттєвих закономірностей об'єктів та процесів у абстрактно-знаковій формі. Використання штучних мов (формул, алгоритмів, спеціалізованих символів) дозволяє елімінувати неоднозначність природної

мови та забезпечити прецизійну точність аналізу структурних зв'язків досліджуваного феномену.

Формальна наукова комунікація — процес обміну інтелектуальними здобутками через офіційно інституціоналізовані структури, що спеціалізуються на генерації, валідації, систематизації та дифузії наукового знання. До суб'єктів такої комунікації належать видавництва, академічні журнали, науково-дослідні інституції, заклади вищої освіти, а також депозитарії знань: бібліотеки, архіви, інформаційні центри та музеї.

Фундаментальні наукові дослідження — сфера наукової діяльності (теоретичної або експериментальної), стратегічно орієнтована на експлікацію принципово нових знань про базисні закономірності функціонування природи, соціуму та антропогенезу. Результати фундаментального пошуку становлять основу для формування наукової картини світу та є передумовою для подальших прикладних розробок

Функція методу — інструментальне призначення методу як засобу екстракції інноваційної інформації про об'єктивну дійсність. Метод забезпечує когнітивне проникнення в глибинну сутність процесів, дозволяючи реконструювати закони та механізми їхньої детермінації, формування та еволюційного поступу.

Функції знання — епістемологічна роль знання у процесі впорядкування та інтеграції розрізнених перцептивних уявлень про реальність у цілісну систему закономірностей. Функціональне призначення знання полягає в акумуляції та збереженні узагальненого інтелектуального досвіду людства з метою його подальшої раціональної імплементації в практичну перетворювальну діяльність.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Носирєв О. О., Шишкіна Є. КИЇВ Методологія наукових досліджень: навч. посібник. Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т. Харків: Діса плюс, 2022. 200 с.
2. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ ім. А. С.Макаренка, 2021. 260 с.
3. Бруханський Р.Ф. Методологія наукових досліджень і викладання фінансових дисциплін: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування». Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 174 с.
4. Корягін М. В., Чік М. Ю. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. 2-ге вид. Київ: Алерта, 2022. 492 с.
5. Конверський А. Основи методології та організації наукових досліджень. Київ: Центр навчальної літератури, 2023. 350 с.
6. Товт В.А. Основи наукових досліджень та методика підготовки дипломних робіт: навч. посіб. Ужгород: «ТОВ "РiК-У"», 2020. 139 с.
7. Швець Ф.Д. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2019. 151 с.
8. Дащенко Н. Науковий текст: оформлення й редагування: навчальний посібник. Тернопіль: 2015. 432 с.
9. Основи наукових досліджень: навч. посіб. за заг. ред. Т. В. Гончарука Тернопіль: 2018. 272 с.
10. Тушева В. В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник Київ УМО НАПН України. Харків: «Федорко», 2021. 408 с.
11. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 254 с.
12. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр. та доп. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2021. 144 с.
13. Пушкарь А.И., Потрашкова Л.В., Основи наукових досліджень і

організація науково-дослідницької діяльності: учбове видання. Харків, ХНЕУ, 2019. 308 с.

14. Макогон Ю. В. Основи наукових досліджень в економіці : навч. посібник, 2-ге вид. Харків : Альфа-прес, 2017. 144 с.

15. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень : підручник. Київ: Знання, 2017. 270 с.

16. Гришук Ю. С. Основи наукових досліджень : навч. посібник; Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т. Харків : НТУ “ХП”, 2088. 232 с.

17. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 254 с.

18. Соловійов, С. М. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Київ: Центр учбової літ., 2024. 176 с.

19. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посібник. За ред. А. Є. Конверський ; КНУ. Київ : Центр учбової літ., 2021. 352 с.

20. Основи науково-дослідної роботи : навч. посібник. Київ: Ліра-К, 2023. 336 с.

21. Григорук, П. М., Хрущ Н. А. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посібник. ХНУ. Київ : Кондор, 2017. 206 с.

22. Кислий В. М. Організація наукових досліджень: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 224 с.

21. Коваленко С.М. Сучасна риторика: навч.-практ. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 184 с.

23. Ткаченко О. КИЇВ Методика наукових досліджень: навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2022. 151 с.

24. Технологія наукових досліджень в економіці: навч. посіб. Київ: Знання, 2023. 256 с

25. Ковальчук, В. В. Основи наукових досліджень: навч. посібник. АПНУ. - 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : ВД Професіонал, 2014. 208 с

26. Медведєва, В.М. Основи наукових досліджень: практикум. КНУКіМ. Київ: Ліра-К, 2017. 84 с.

В.В. ЛАВРУК

МЕТОДИКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю
(D2) «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»

Редактор: В.В. Лаврук

Підписано до друку _____ р. Формат 30 × 42/4.
Папір офсетний. Ризографія. Авт. арКиїв 6,4.
Обл.-вид. арКиїв 2,4. Ум.д.а. 2,2. Тираж 30 прим. Зам._____.

Підготовлено до друку та видруковано
у ЗВО «ПДУ».
32300, Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 13